

DE ELEKTRONISCHE BIBLIOTHEEK

INLEIDING

Het bibliotheekautomatiseringsteam van de Universiteit Antwerpen heeft in de voorbije twee jaar een aantal nieuwe producten en services opgeleverd. Zoveel dat het nuttig bleek om daaraan een volle studiedag te wijden voor de medewerkers van de Vubis-Antwerpen bibliotheken.

Doorheen deze nieuwe werkinstrumenten zit een rode draad, deze van de nieuwe elektronische bibliotheekvoorzieningen. Die komen niet in de plaats van, maar naast de klassieke bibliotheek met boek, tijdschrift en rapport. Een nieuwe uitdaging voor onze bibliotheken en onze medewerkers! Daarin zullen we maar slagen als ook de medewerkers de sprong naar de elektronische bibliotheek weten te maken. Daarom zijn we hier vandaag met zovelen bijeen en deze eerste studiedag zal beslist door andere worden gevolgd.

HYPERLIB

Het is allemaal begonnen in 1992, toen op de Universiteit Antwerpen de voorbereidingen werden getroffen voor de participatie in het Bibliotheekprogramma van de Europese Commissie. Toen al was het duidelijk dat de nieuwe informatietechnologie de werking en het zijn zelf van de bibliotheken grondig zou gaan veranderen. Het Europese Hyperlib-project (1993-1995) heeft ons twee nieuwe opac-systemen, een hyperlib gestructureerde onderwerpsopzoeking en gidsen voor gebruikers en bibliotheekmedewerkers opgeleverd. Maar bovenal heeft Hyperlib ons de kans gegeven om kennis en inzicht op te doen om onze bibliotheekinformatiesystemen verder uit te bouwen rond een concept van elektronische dienstverlening.

Dit concept vertrekt van elektronische referenties, die via koppelingen met bibliotheekcatalogi en URL's leiden naar de vindplaats en de leverantie van het gewenste document in zijn klassieke gedrukte vorm of in elektronische vorm. Dit proces moet de gebruiker zelf kunnen sturen vanop zijn of haar eigen werkplek. De bibliotheek stelt zich daarbij op als permanent kennis- en leercentrum en stelt de nodige apparatuur ter beschikking voor deze gebruikers die niet over een eigen werkplek beschikken of op hun werkplek geen of onvoldoende infrastructuur hebben voor deze nieuwe vorm van informatievergaring. Grenzen van tijd en ruimte en verschillen tussen diverse media worden via technologische hulpmiddelen in grote mate opgeheven.

AGRIPPA

Dit is bijzonder duidelijk in het Agrippa-project van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven. Een sterke set van hyperlinks doorheen alle bestanden heen, samen met een multimediale benadering maken van de Agrippa-databank een echt modern werkinstrument voor de geschiedenis van het Vlaamse cultuurleven.

VIRLIB-ELEKTRON

Virlib moet niet alleen de documentleverantie via scanning sneller laten verlopen, maar moet er vooral voor zorgen dat de gebruiker zelf de aangeboden instrumenten: referentiebestanden, catalogi en Impala kan gaan bespelen zonder of met zo weinig mogelijk vertragende interferentie van de bibliothecaris. Elektron sluit daarbij aan en geeft toegang tot elektronische (commerciële) bestanden.

CD-ROM

In navolging van de Universiteit van Gent wordt nu snel werk gemaakt van een gezamenlijk aanbod van cd-rom-databanken over de hele campus van de Universiteit Antwerpen. Beperkende licentieregelingen maken het moeilijk en soms onmogelijk om die dienstverlening uit te breiden tot alle partners van Vubis-Antwerpen. Het copyright in het algemeen blijft overigens als een zwaard van Damocles over alle elektronische bibliotheekvoorzieningen hangen.

CATALOGUS

Ook de klassieke bibliotheek met haar boeken en tijdschriften dient beter ontsloten zoniet lopen we het gevaar dat de klassieke informatie wordt veronachtzaamd door de nieuwe te elektronisch georiënteerde gebruiker (*wat niet online in een databank te vinden is bestaat niet*).

HELPDESK

Meer mensen dan voorheen, bibliotheekmedewerkers en gebruikers, worden afhankelijk van de goede werking van de elektronische informatiesystemen (data, software, hardware, telecommunicatie). Af en toe wil er daarbij wel eens wat fout lopen. Daarom wordt werk gemaakt van een idee van zo een vijf jaar geleden om de gebruikers bij te staan via een geautomatiseerde helpdesk, waar u met vragen, opmerkingen en foutmeldingen zal terecht kunnen en waar u daadwerkelijk zal kunnen zien wat er met die opmerking van u is gedaan.

OPENBARE BIBLIOTHEEK

We willen u vandaag ook berichten over de samenwerking tussen de openbare en de wetenschappelijke bibliotheken in de Stad Antwerpen. Al te lang zijn deze twee werelden gescheiden gebleven tot nadeel van de universiteit, die geen toegang had tot de rijke collectie van de OB's (v.b. literatuur) en ook tot nadeel van de lezer in de openbare bibliotheek, die niet even om de hoek in de catalogus van de universiteit kon gaan kijken. Ik hoop dan ook van ganser harte dat de automatisering maar het begin zal zijn van een echte en hechte samenwerking in de komende jaren.

TECHNOLOGIE

Wat betreft de technologie verlaat Vubis-Antwerpen de oude paden van de zogenaamde geïntegreerde bibliotheeksystemen, die slechts aandacht hebben voor de automatisering van administratieve bibliotheekprocessen als acquisitie, catalogisering en leen. Het nieuwe Antwerpse systeem zal open zijn, open voor nieuwe technologische ontwikkelingen als WWW, JAVA, ODBC enz., maar vooral open voor de gebruiker, 24u op 24u, zonder onnodig specifieke en exclusief bibliotheekgerichte oplossingen. Een systeem waarin klanten zich al klikkend een weg kunnen banen zoals ze dat doen in de andere computer-gestuurde systemen die ze in hun eigen omgeving gebruiken.

BIBLIOTHEEKMEDEWERKERS

De realisatie van deze elektronische bibliotheek is in hoge mate het resultaat van de kwaliteit en de werkkraft van het team van Vubis-Antwerpen, dat ik hier graag namens u allen wil feliciteren met wat in die voorbije vijf jaar (1992-1997) werd bereikt. Maar hun werk moet naar de gebruikers toe vertaald worden door alle medewerkers van de bibliotheek. De studiedag van vandaag geeft daar een forse duw aan, maar verdere oefening en zelfstudie is nodig om deze nieuwe tools goed te kunnen inzetten in het dagelijkse werk. Het is niet meer de klassieke bibliotheek naast de elektronische bibliotheek, maar een constante interactie tussen oud en nieuw.

DANK

Deze inleiding wil ik afsluiten met een kort woord van dank aan alle sprekers van vandaag en aan de werkgroep DIN A4 die het initiatief heeft genomen voor deze eerste studiedag. Het RUCA wil ik danken voor de praktische organisatie en de verleende hospitaliteit. Dank ook aan de medewerkers uit alle bibliotheken die zo talrijk zijn opgekomen, wat op zich al bewijst dat u een forse belangstelling heeft voor deze interactie tussen oude en nieuwe bibliotheek.

Julien van Borm
Voorzitter Commissie Bibliotheekautomatisering
Universiteit Antwerpen

1

NAAR EEN NIEUWE ONDERWERPSONTSLUITING

Louis van Dijck

1. Inleiding

Onze onderwerpscatalogus is aan een grote onderhoudsbeurt toe:

- we kennen een overvloed aan accentwoorden
- aanpassingen aan de nieuwe geografische realiteit zijn dringend nodig
- er bestaat ook een nood aan nieuwe udc's

Dit alles vormt de directe aanleiding voor de herwerking van onze systematische catalogus.

De herwerking van de onderwerpscatalogus heeft een driedubbel doel:

- het verhogen van de objectiviteit bij het toekennen van de onderwerpsgegevens
- het onderhoud van de onderwerpsgegevens (udc's en codes) vergemakkelijken
- het vereenvoudigen en meer gebruiksvriendelijk maken voor de eindgebruiker

Om dit doel te bereiken willen we:

- de trefwoordenindex hervormen: alle aan de cijfercodes toegekende hoofdingen en toegevoegde gecontroleerde en vertaalde trefwoorden worden in de index opgenomen. "Accentwoorden" komen in deze index niet voor
- de categorieën, de gecodeerde en gecontroleerde trefwoorden omvormen naar cijfercodes (zoals udc's)
- het manueel aanpassen van de database tot het minimum beperken
- het zoekproces in de opac aanpassen

2. Oud en nieuw systeem

Het door prof. H.D.L. Vervliet, in de vroege jaren 70, ontworpen KWUC (Key word and UDC)-systeem was ongetwijfeld een bijzondere oplossing voor de off-line catalogi. Ook toen we in 1986 startten met het Vubis on-line systeem, bleef de KWUC-catalogus de ideale oplossing. Immers een infrastructuur die krachtig genoeg was om gecombineerd te zoeken, gebruik makend van booleaanse operatoren, was voor onze bibliotheken onbetaalbaar. De reeds in de index opgeslagen combinaties van trefwoord, categorie en udc zorgden op onze mini-computers voor verbazend snelle antwoorden. Wie meer interesse heeft voor onze oude, maar tot heden nog altijd gebruikte, onderwerpsontsluiting, leze het artikel van Theo BOECKX, 'Karakteristieken van de online onderwerpsontsluiting binnen het Antwerpse VUBIS-netwerk', in *Bibliotheek- en archiefgids* 65 (1989) nr. 1, p. 43-73.

Toch ondervinden we in onze inmiddels tot bijna 1.100.000 titels aangegroeide databank een aantal nadelen:

- het systeem blijkt moeilijk te onderhouden in een snelgroeiende databank
- de kwaliteitscontrole is nagenoeg onmogelijk
- het is moeilijk aan te leren
- het is ook moeilijk duidelijk te maken aan de toevallige eindgebruiker
- het voorkomen van de ongecontroleerde accentwoorden maakt automatisering van bepaalde deelaspecten weinig succesvol

Voor de onderwerpscatalogus worden momenteel volgende elementen ingevoerd: udc, categorie, accentwoord, gecodeerd trefwoord en een naar de vorm gecontroleerde persoonsnaam.

Hierbij zijn het udc en de categorie verplichte elementen. Het accentwoord, gecodeerd trefwoord en de persoonsnamen zijn optioneel, verplicht of verboden al naargelang van de geassocieerde udc en categorie.

Het nieuwe systeem vereenvoudigt deze structuur heel drastisch: enkel udc's blijven bestaan. Dit gebeurt door aan de categorieën en de oude codes cijfercodes te associëren.

Het zoekproces wordt herleid tot een zoekproces naar cijfercodes. Van zodra de juiste cijfercode gevonden wordt, zorgt het indexsysteem voor de toegang naar de beschrijvingen. De voor de eindgebruiker onbegrijpelijke tussenliggende stap waarin gespecificeerd wordt tot welke categorie men zich wil beperken, verdwijnt.

Het nadeel van dit systeem, het verlies van de relaties tussen de udc's en de categorieën, wordt gecompenseerd door het gebruik van de booleaanse logica.

De voordelen zijn talrijk:

- wij gebruiken slechts één, natuurlijk, model: dit betekent een uniform aanbrengen van alle onderwerpsgegevens door middel van de zoekboom en de trefwoorden op deze udc's
- daardoor heeft de gebruiker geen voorkennis van het systeem nodig
- de invoer gebeurt gecontroleerd en begeleid, wat ook meer eenvormigheid in de databank zal brengen
- het onderhoud op 1 miljoen titels wordt vervangen door het onderhoud op 10.000 codes; het beperkte aantal en de vrij statische natuur van deze codes zorgt ervoor dat het onderhoud van het systeem beheersbaar blijft
- het onderhoud kan permanent gebeuren: aanpassingen aan de udc's veroorzaken geen jarenlange inconsistentie in de databank
- de onderwerpsontsluiting wordt volledig multilinguaal

3. Zoekmogelijkheden in de nieuwe opac

3.1. Geleid zoeken

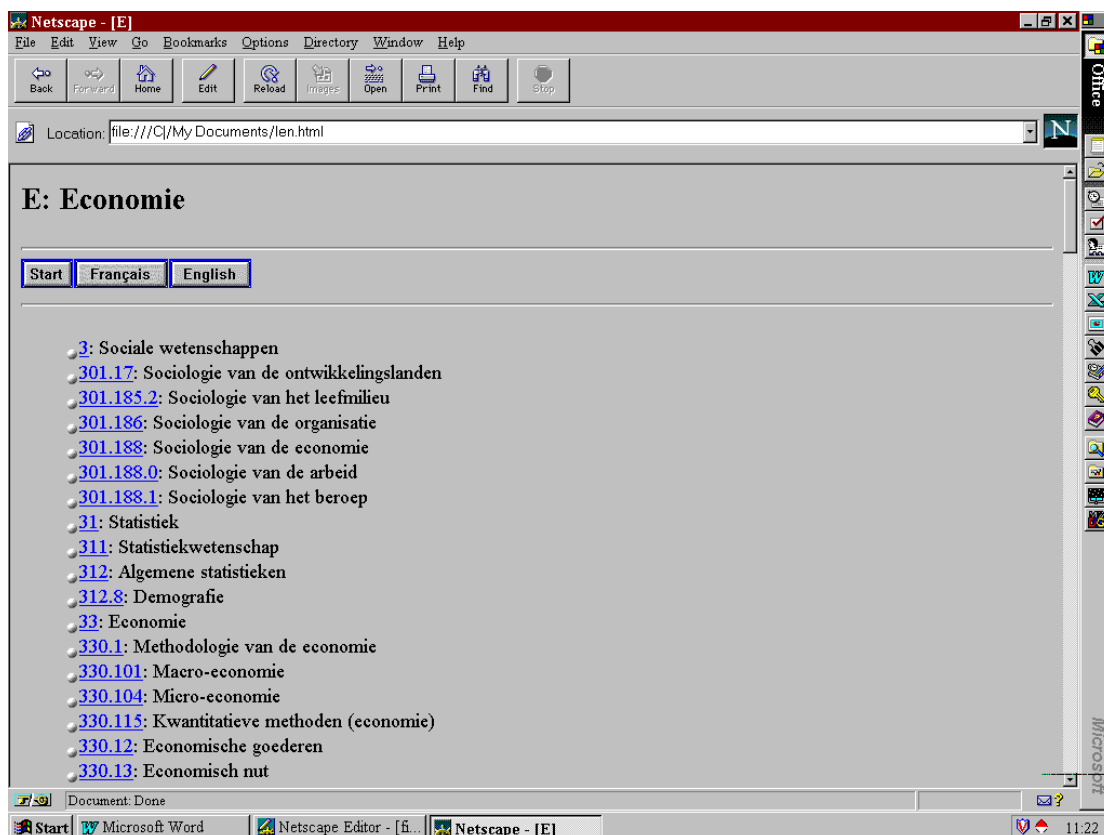
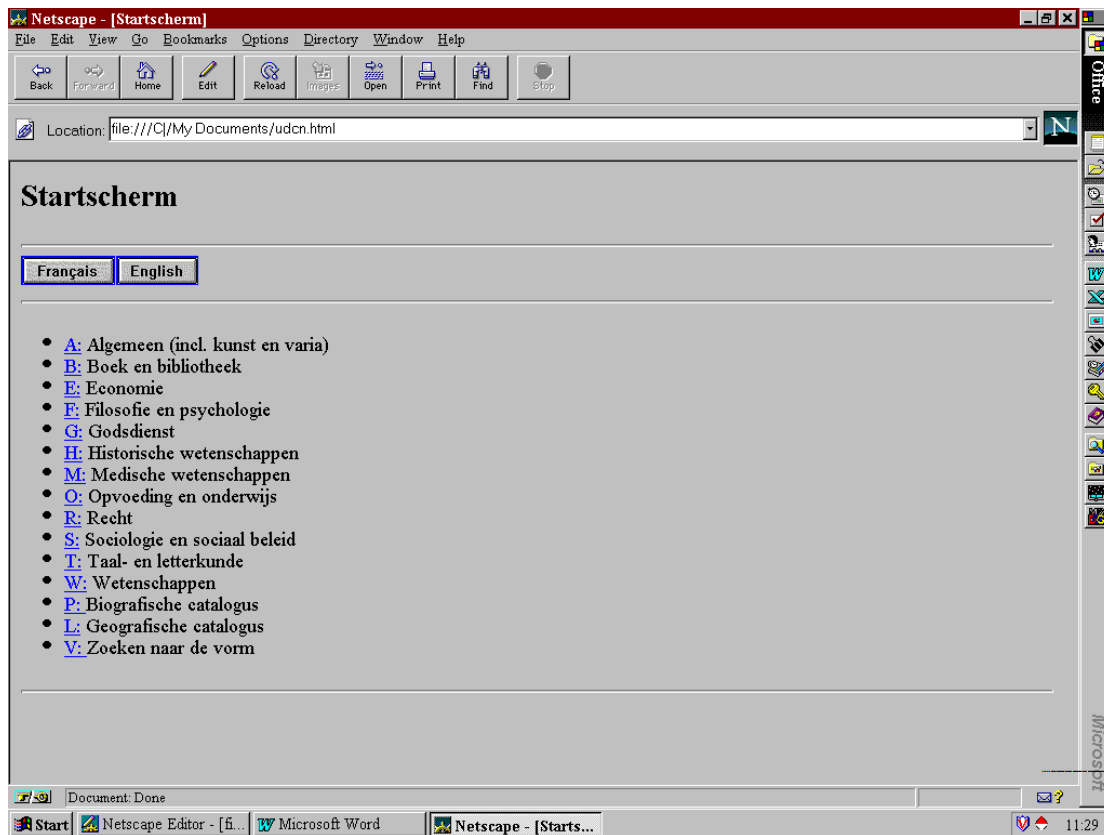
Deze techniek laat toe te zoeken vertrekkend van algemene rubrieken (vb. economie). Het systeem "leidt" de lezer naar het gezochte onderwerp. Bij elk onderwerp worden de gerelateerde termen getoond:

- meer specifieke termen (*Narrower Terms*, NT): men kan het zo stellen dat een eerste udc meer specifiek is dan een tweede indien alle bibliografische beschrijvingen die dit eerste udc toegemeten krijgen, ook handelen over het tweede udc. (vb. Micro-economie is een NT van Economie)
- meer algemene termen (*Broader Terms*, BT): een eerste udc is meer algemeen dan een tweede indien alle documenten die dit tweede udc toegewezen krijgen ook de eerste udc behandelen. (vb. Economie is een BT van Micro-economie)
- verwante termen (*Related Terms*): wanneer 2 udc's inhoudelijk verwant zijn, anders dan bij BT's en NT's, kan het nodig zijn deze relaties aan te geven. (vb. Economie is een verwante term van Sociologie van de economie).

Selectie van 1 van deze termen levert dan een passend scherm op.

Deze algemene rubrieken zullen, na het vertalen van de categorieën naar udc's, uitgebreid worden met de volgende klassen:

- C: Zoeken op vormelement (atlassen, plaatwerken, tijdschriften, enz.).
- L: Zoeken op plaatsnaam (landen, steden, stromen, enz.) .
- N: Zoeken op persoonsnaam (biografische verzamelingen, persoonsnamen, enz.).

3.2. Zoeken op trefwoord

Er bestaat slechts één interface die toegang biedt tot de juiste udc: de zoekboom. Toch kan men heel snel reizen in deze zoekboom door het toegevoegd systeem van gecontroleerde en vertaalde trefwoorden. Bovendien zijn sommige codes nauwelijks bereikbaar via de zoekboom; zo zullen persoonsnamen vooral terugvindbaar zijn via de trefwoorden.

De trefwoordencatalogus bevat:

- alle verwoordingen van de codes in de 3 talen
- synoniemen en verwijzingen in de 3 talen
- de cijfercodes zelf

Merk op dat er dus ook gezocht kan worden op udc: iets voor de echte bibliotheekmensen. En merk ook op dat deze trefwoorden in de oude “trefwoordencatalogus” niet waren opgenomen (zie verder).

Voorbeeld:

Geschiedenis van de voormalige parochie en de Latijnse school der minderbroeders te Hoogstraten (1690-1797) / door Petrus B. de Meyer. - Brecht : Braeckmans, 1955. - 200 p.
(HOK: tijdschrift van Koninklijke Hoogstraten's Oudheidkundige ... ; 1955)

Onderwerpsgegevens: oud systeem

1	27	G	Parochie
2		J	=18
3		L	=B-Hoogstraten
4	373.5	G	Latijnse School der Minderbroeders [Hoogstraten]
5		J	=18

Opzoekmogelijkheden in de oude trefwoordencatalogus:

Wel: 18e eeuw
 Hoogstraten
 Minderbroeders
 Latijnse School der Minderbroeders Hoogstraten

Deze trefwoorden verwijzen naar de udc's waarmee ze werden verbonden via de categorie (G: Detailstudies, J: Historische studies en L: Landenstudies)

Niet: Kerkgeschiedenis
 Secundair Onderwijs

De hoofdingen van de udc's werden in de trefwoordencatalogus niet opgenomen.

Onderwerpsgegevens: nieuw systeem

1	27: Christelijke kerkgeschiedenis
2	373.5: Secundair onderwijs
3	93.18: anno 1700-1799
4	91.2310: Hoogstraten

Resultaat opzoeken via trefwoord: Church history

Christelijke kerkgeschiedenis 2370 titels

Meer uitgebreide begrippen:

Christelijke godsdienst
 Christelijke theologie
 Geschiedenis

Meer gedetailleerde begrippen:

Christelijke figuren, heiligen, theologen, enz..

Resultaat opzoeking via trefwoord: Hoogstraten

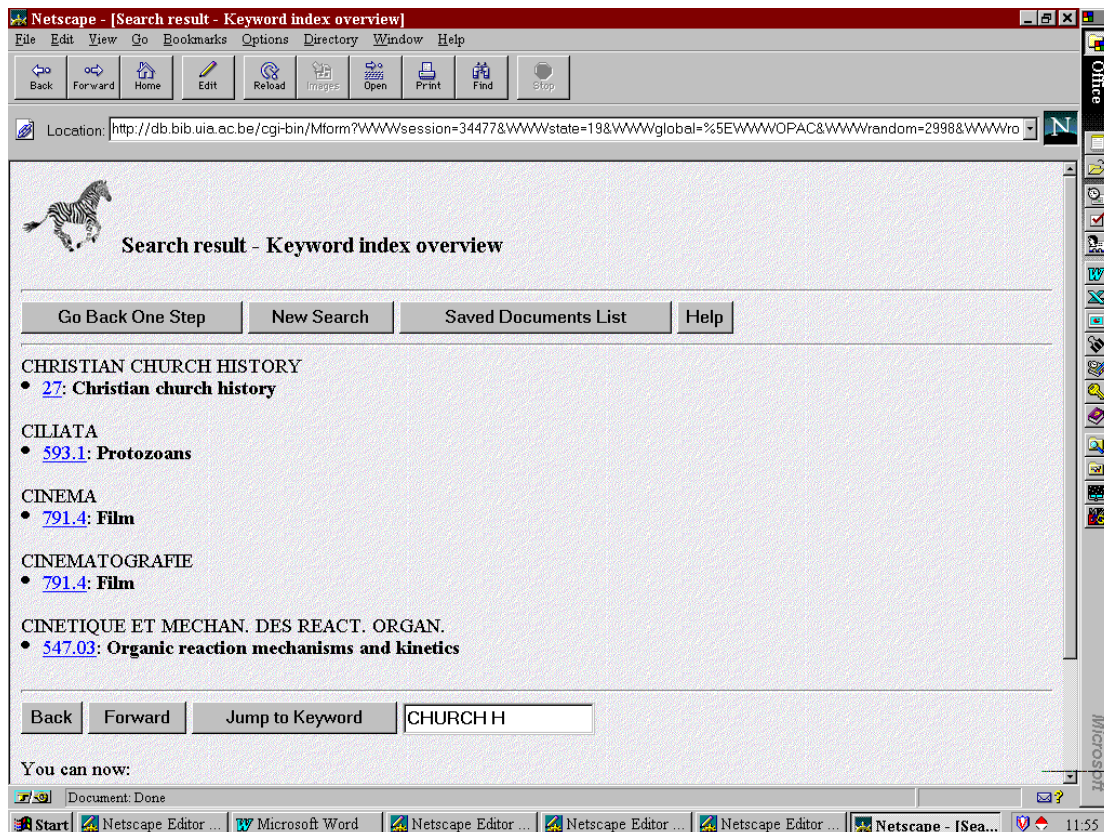
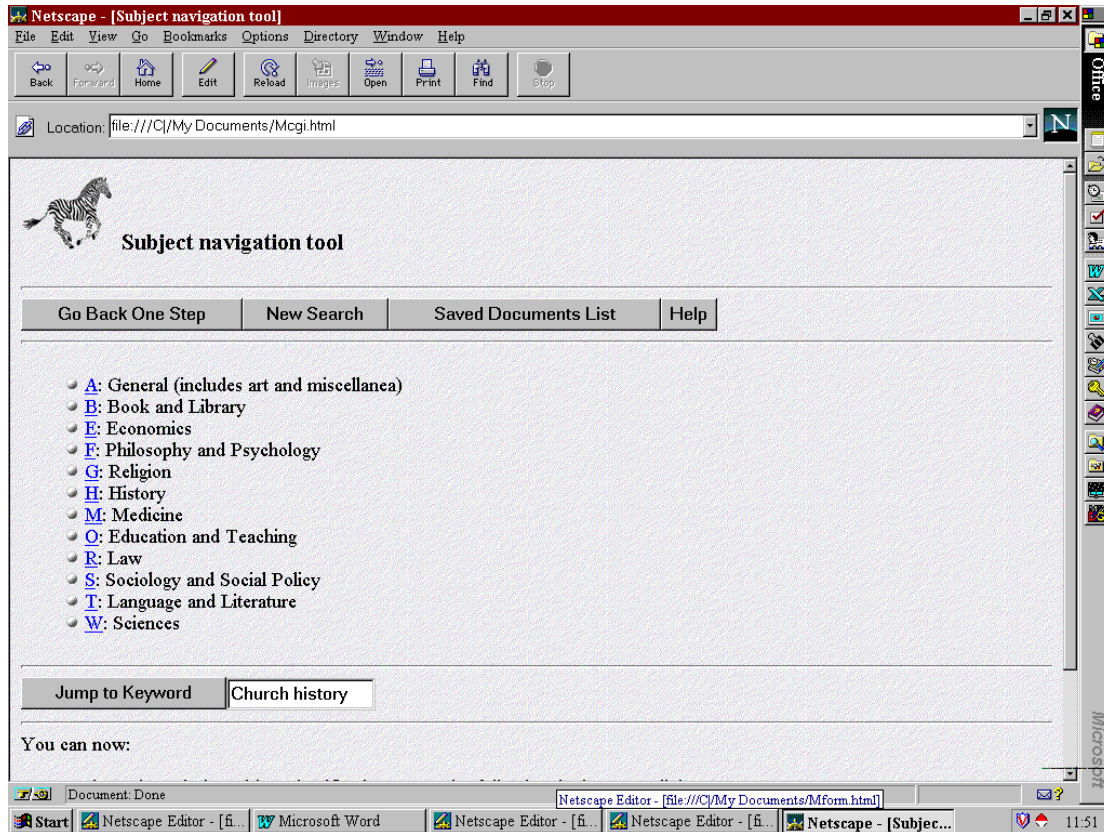
Hoogstraten 47 titels

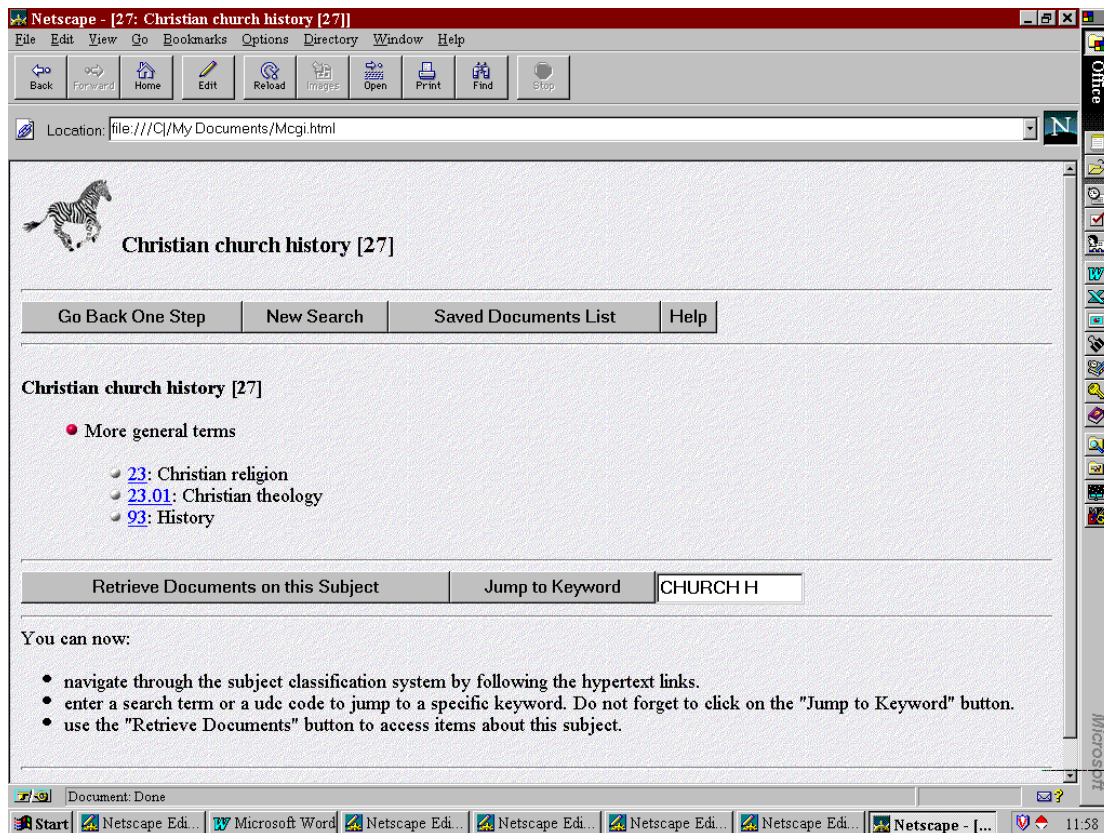
Meer uitgebreide begrippen:

Turnhout (Arr.)

Meer gedetailleerde begrippen:

Meer
 Meerle
 Minderhout
 Wortel

3.3. Zoeken in de titelwoordindex: of, Wat met de oude accentwoorden?

De accentwoordenindex van de oude opac wordt geïntegreerd in de Titelwoordindex. Invoer van accentwoorden kan gebeuren enkel als "toegevoegd titelwoord" en mag alleen wanneer de titel geen betekenisvol woord bevat. Het zoeken op "trefwoord", zoals dat in de oude opac gebruikelijk was, verdwijnt uit de opac. Deze toegevoegde titelwoorden hebben geen enkele weerslag op de titelindex. Ze worden dan ook in een apart veld (bij de onderwerpsontsluiting) ingevoerd. Het indexaanmaakprogramma zorgt ervoor dat dit titelwoorden worden.

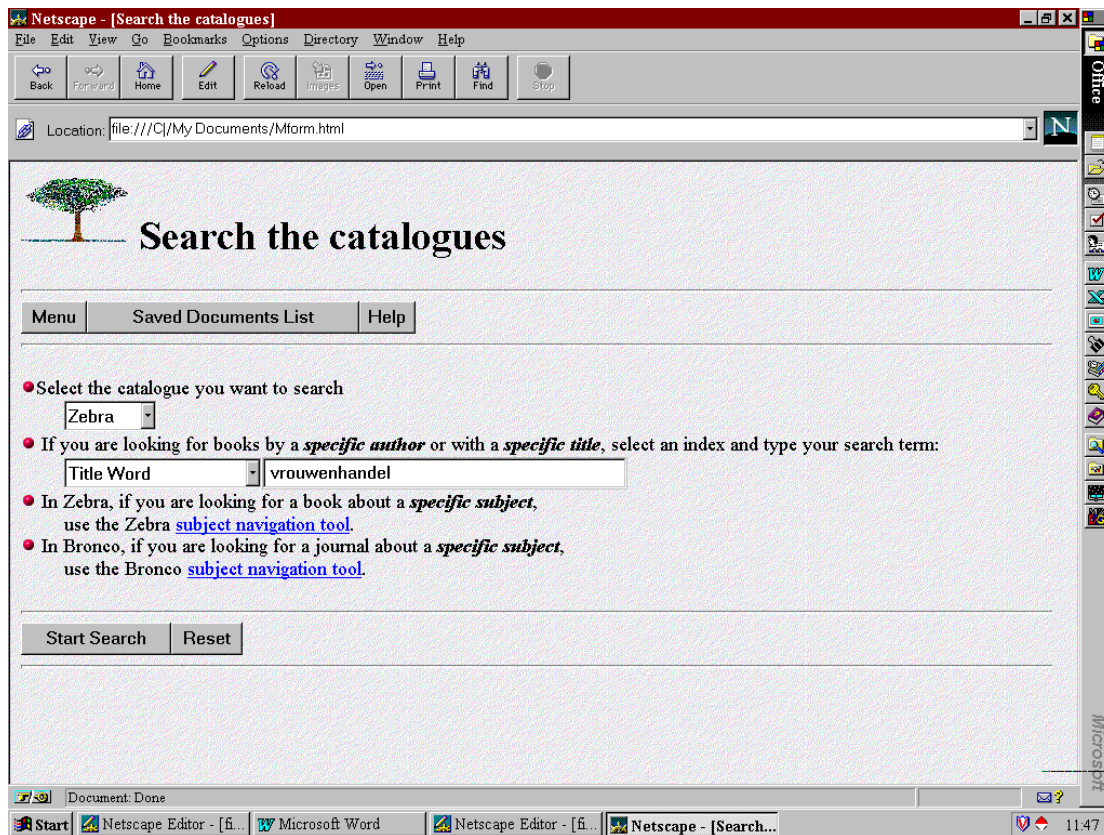
Voorbeeld:

Bij de titel 'Ze zijn zo lief, mijnheer' zal het titelwoord 'Vrouwenhandel' worden toegevoegd.

Omdat de titel geen "betekenisvol" woord bevat en ook de toegekende onderwerpscodes (343.9: criminologie en 91.493.03: Vlaanderen) de inhoud niet volledig weergeven.

Wanneer echter de ondertitel 'Over vrouwenhandelaars, meisjesbaletten en de Bende van de Miljardair' wordt opgenomen, worden geen titelwoorden meer toegevoegd.

Voor het boek over de Belgische economische politiek met de titel 'Naar het einde van de tunnel' (inhoudscodes: 338.2: economische politiek en 91.493: België) zal geen titelwoord worden toegevoegd, omdat de toegekende codes reeds volledig de inhoud van het boek weergeven.

4. Relationele databank

Via de ingevoerde onderwerpsgegevens werd een relationele databank opgebouwd. Optie 118 laat toe deze file aan te vullen en te bewerken. Naast de 850 udc's werd de databank verruimd met een hoeveelheid codes die geassocieerd werden met de nog bestaande categorieën en gecodeerde trefwoorden.

4.1. Overzicht van de codes

Type U: de 'echte' (oude) udc's
Voorbeeld: 949.3: Geschiedenis van België

Type L: geografische codes
Voorbeeld: 91.493.2000: Antwerpen

Type P: biografische codes
Voorbeeld: 92.1584: Thomas Aquinas

Type J: tijdscores
Voorbeeld: 93.51: Middeleeuwen

Type C: vormcodes
Voorbeeld: 017: Catalogi

Type X: zerocodes waarop niet geïndexeerd wordt.
Voorbeeld: 91.493.06: Rivieren (B)

4.2. Onderhoud van de file met onderwerpscodes

Volgende bewerkingen zijn via 118 mogelijk:

4.2.1. *Bewerken van bestaande udc's*

Via de optie 'C(orrigeer)' kunnen de multilinguale hoofdingen worden verbeterd. Eventuele trefwoorden kunnen worden ingevoerd. Ook gebruiksaanwijzingen (scopenotes) kunnen hier worden weggeschreven.

De optie 'M(aak relaties)' laat toe nieuwe relaties toe te voegen. Na invoer van de verwante udc dient de aard van de relatie aangeduid.

Met de optie 'S(chrap relaties)' worden alle relaties met de aangeduide udc's geschrapt.

De optie 'G(a naar)' laat toe naar een aangeduide udc over te stappen.

Met de optie 'K(ill)' wordt de udc volledig geschrapt (inclusief de relaties). Deze optie werkt alleen bij die udc's die niet in de actieve udc-file voorkomen.

De optie 'R(ename)' laat toe, ook slechts bij udc's die niet in de actieve udc-file voorkomen, de udc-cijfers te wijzigen, dit met behoud van alle hoofdingen, relaties, trefwoorden en scopenotes.

4.2.2. *Invoer van nieuwe udc's*

Nieuwe udc's van het type U, C(vorm) en J(tijd) kunnen enkel worden toegevoegd rekening houdend met de afspraken over de aanpassing van de database ("de instelling die de aanpassing vraagt, verbetert de database").

Udc's van het type P(persoonsnaam) en L(plaats) zullen onmiddellijk kunnen worden toegevoegd.

Per udc worden volgende gegevens opgenomen:

- udc code
- udc type (U, C, L, P, J, X)
- Nederlandse , Franse en Engelse hoofding
- synoniemen, pseudoniemen en andere verwijzingen (3 talig)
- eventueel de code in de oude onderwerpsontsluiting
- ook de relaties moeten onmiddellijk worden gelegd

4.2.3. *Controle op de consistentie van de gelegde relaties.*

Een controleprogramma test automatisch de consistentie van de gelegde relatie. Als een trefwoord A een BT is van trefwoord B, moet B een NT van A zijn. Wanneer C een RT is van D, dan moet D uiteraard ook een RT zijn van C. Het resultaat van de controle wordt automatisch via e-mail verstuurd naar diegene die de controle vraagt.

5. Stand van zaken bij de opbouw van de databank voor de onderwerpsontsluiting

5.1. UDC's of codes van het type U

5.1.1. *Bestaande udc's*

De lijst van de c.850 reeds bestaande codes werd aangevuld met enkele nieuwe cijfers. (Geschiedenis van Griekenland, Spanje , Italië en Mexico).

Bij deze bestaande codes werden alle hoofdingen, verwijzingen en hun vertalingen ingevoerd en nagezien. Ook de door het systeem gelegde relaties werden nagezien. Overbodige relaties werden reeds geschrapt en andere worden aangepast of bijgemaakt.

5.1.2. *Taalcodes*

Van de 30.000 bestaande talen werden er 300 opgenomen in onze lijst van talen. Om deze 300 talen terug te brengen tot een redelijk aantal werd nagegaan hoe dikwijls een taalcode in de onderwerpsontsluiting werd gebruikt.

Voor die taalcodes die minstens 10 maal in de database voorkomen werden taal-udc's ingevoerd. Voor de taalcodes die minder dan 10 maal voorkomen werden trefwoorden toegevoegd bij de "algemenere udc". Taalcodes die nog niet voorkomen werden genegeerd.

Voorbeeld:

Code SAI werd 809.8: Zuidamerikaanse talen

Code: QUE komt 34x voor en werd 809.81: Quechua (en wordt NT van 809.8)

Code ARW komt 1x voor en werd als trefwoord bij 809.8 toegevoegd.

Code TER (Tereno) komt niet voor. Deze taal werd niet ingevoerd.

5.1.3. H-relatoren

De dubbelzinnige situatie met de H-relatoren werd voorgoed opgelost. Zij werden gewone udc's (klasse U):

H-codes die verbonden zijn met de udc's die beginnen met "800" werden:

H0: 800.00: Dialectologie

H1: 800.01: Orthografie

H2: 800.02: Stilistiek

H3: 800.03: Lexicologie

H4: 800.04: Fonologie

H5: 800.05: Grammatica

H6: 800.06: Etymologie

H7: 800.07: Historische taalkunde

H8: 800.08: Pragmatiek.

De H-codes die verbonden zijn met de udc's die beginnen met "82" werden:

H1: 82.000.1: Poëzie

H2: 82.000.2: Drama

H3: 82.000.3: Verhalend proza

H4: 82.000.4: Niet-verhalend proza

H5: 82.000.5: Literaire retoriek

H6: 82.000.6: Thematalogie.

Code H0 zal worden vertaald naar de bestaande udc 82 (Letterkunde algemeen: omvat ook "Theorie van de letterkunde").

5.2. Categorieën, vormcodes of codes van het type C

Een aantal categorieën werd naar een nieuwe cijfercode vertaald en wordt als udc weggeschreven en geïndexeerd .

Voorbeeld:

Categorie U werd: 017: Catalogi

Enkele categorieën werden vertaald naar bestaande udc's. Deze udc's werden opnieuw gedefinieerd als codes van het type C (Vormcodes).

Voorbeeld:

Categorie LL werd: 912: Kaarten en atlassen

Er werd ook een nieuwe vormcode toegevoegd:

681.333: Softwarepakket

Een aantal categorieën werd geschrapt. Ofwel hadden ze in de nieuwe catalogus geen functie meer, ofwel werden ze door andere elementen vervangen. Deze geschrapte categorieën zijn:

V: Varia

G: Detailstudies

E: Tijdschriften

L: Landenstudies

M: Taalstudies

N: Biografische studies

H: Historische studies.

Volledige lijst van de codes van type C:

000.1	C	Algemene werken	A
006.3	C	Normbladen	PN
01	C	Bibliografieën	C, D
011	C	Bibliografie van bibliografieën	A in combinatie met udc 01
017	C	Catalogi	U
03	C	Algemene encyclopedieën	-
030.8	C	Woordenboeken	BB, BW
030.82	C	Vertaalwoordenboeken	BV
05	C	Algemene tijdschriften	E
055	C	Huisorganen.	EP
056	C	Activiteitsverslagen	EE
058	C	Adresboeken	BA
059	C	Almanakken. Kalenders	-
061.3	C	Congressen: verslagen	GC
084	C	Plaatwerken	PL
085	C	Microvormen	XM
086	C	Audio-visuele media	XA
087.5	C	Beeldverhaal	PG
34.001	C	Wetten	PW
34.003	C	Jurisprudentie	PX
371.67	C	Schoolboeken	Y
608.31	C	Octrooien	PP
681.333	C	Softwarepakket	-
82.001	C	Tekstuitgave	P
82.001.1	C	Bloemlezing	P (in combinatie met =AN)
912	C	Kaarten. Plannen. Atlassen	LL

5.3. Tijdscores of codes van het type J

Voor de gewone tijdscores werden ook cijfercodes ingevoerd. Zij beginnen met 93.

Voorbeeld:

Code =05X wordt: 93.050: anno 500-1500

Met de trefwoorden: Middeleeuwen, Middle Ages, Moyen-âge.

Meer uitgebreide begrippen:

Historische perioden

Meer gedetailleerde begrippen:

Biografie: 500-1499

anno 500-1200

anno 500-800

anno 800-1200

anno 1200-1500

Gerelateerde begrippen:

Middeleeuwse Engelse letterkunde

Middeleeuwse Franse letterkunde

Middeleeuwse Nederlandse letterkunde

Middeleeuwse Latijnse letterkunde

De cijfercodes voor de geologische tijdsschaal beginnen met 93.3

Voorbeeld:

Code =0010 wordt: 93.3.10 :Palaeozoicum

Met het trefwoord: Paleozoicum

Meer uitgebreide begrippen:

Phanerozoicum [93.3.1]

Meer gedetailleerde begrippen:

Cambrium [93.3.101]

Ordovicium [93.3.102]

Siluur [93.3.103]

Devoon [93.3.104]

Carboon [93.3.105]

Perm [93.3.106]

De reeds voorziene uitbreiding voor de Oudheid moet nog worden ingevoerd (alook de aanpassing in de databank).

Toegevoegde trefwoorden (zie Vervliet-instructie p. 48) werden niet in een code omgezet, maar werden als toegevoegd titelwoord geïndexeerd. Een aantal werd ook als trefwoord bij de tijdscode opgenomen.

Voorbeeld: trefwoorden bij de tijdscode: 92.17: anno 1600-1699

17de eeuw

17ième siècle

17th century

Barok

Baroque

Early modern times

Jacobijnse literatuur

Jacobin literature

Littérature jacobin

Nieuwe tijd

Préciosité

Période moderne

Restauration
Restoratie

5.4. Landencodes of codes van het type L:

Voor alle bestaande geografische codes werden nieuwe cijfercodes gemaakt. De code bestaat uit het cijfer 91 gevolgd door het hulpgetal van plaats (uit de udc-tabellen). Voor al deze geografische codes werden alle hoofdingen vertaald. Relaties werden gelegd naar de codes voor internationale instellingen of andere algemenere geografische omschrijvingen.

Voorbeeld:

91.698.1: Réunion
heeft als BT: 91.44.033: Franse Overzeese Departementen
91.69: Zuid-Afrikaanse eilanden

Voor alle EG-landen, de nieuwe landen van de voormalige Sovjet-Unie, Zwitserland, Turkije, de Verenigde Staten en Mexico werden systematisch de hoofdingen nagezien. Nieuwe relaties werden gelegd en eventuele trefwoorden toegevoegd.

Hoe belangrijker het land voor onze catalogus, hoe gedetailleerder de indeling werd uitgewerkt..

Nemen we 2 voorbeelden: *België* en *Turkije*:

- Voor *België* werden udc's ingevoerd door aan de steden, dorpen, waterlopen en natuurlijke streken codes toe te kennen. België werd verdeeld in 4 regio's (de 3 gewesten (Vlaanderen, Wallonië en Brussel-Hoofdstad) en de Duitstalige Gemeenschap), met als ondergeschikte relaties de provincies en verder de arrondissementen.

Voorbeeld:

91.493.493: België
NT: 91.493.03: Vlaanderen
NT: 91.493.034: Limburg
NT: 91.493.0341: Hasselt (Arr.)

Met de arrondissementen werden alle fusiegemeenten verbonden. Deze udc's bestaan uit de code voor het land gevolgd door de postcode.

Voorbeeld:

91.493.3590: Diepenbeek
BT: 91.493.0341: Hasselt (Arr.)

Voor Vlaanderen werden de fusiegemeenten verbonden met alle deelgemeenten. Wanneer de deelgemeente geen eigen postcode heeft, wordt een cijfer aan de postcode toegevoegd.

Voorbeeld:

91.493.8340: Damme
NT: 91.493.8340.1: Sysele

Voor Wallonië werden de deelgemeenten niet als aparte udc's ingevoerd. Zij werden als trefwoord aan de fusiegemeente toegevoegd.

Voorbeeld:

91.493.6987: Rendeux
TW: Beffe, Marcourt, Hodister

Ook werden udc's voorzien voor de "Geografische streken" (91.493.06), "Meren en Binnenzeeën" (91.493.07), "Rivieren"

(91.493.08) en "Kanalen" (91.493.09)

Voorbeeld:

91.493.0601: Kempen
 91.493.0653: Famenne
 91.493.0827: Leie (RT: 91.493.0607: Leiestreek)

- Voor *Turkije* werden geen verdere indelingen voorzien. Alleen werden de vertalingen en waar nodig trefwoorden of scopenotes toegevoegd.

Voorbeeld:

= TR-Efeze werd 91.560.11092: Efeze, Ephèse, Ephesus
 BT: Turkije (91.560)
 Trefwoorden: Efese, Ephesos, Ayasoluk
 Scopenote: Ionische stad aan de westkust van Klein-Azië.
 Ongeveer op de plaats waar thans het Turkse dorp Ayasoluk ligt.

5.5. Persoonsnamen of codes van het type P

Ook de 17.000 persoonsnamen uit de systematische catalogus werden naar een cijfercode (920.+volgnummer) omgezet. Zij werden allen als NT gelinkt aan code 920 (Biografieën: varia)
 Om het mogelijk te maken relaties te leggen met codes die biografieën kunnen groeperen naar onderwerp, naar tijd en naar land werden speciale codes gecreëerd.

Voorbeeld:

02.02: Bibliothecarissen, documentaristen
 92.19: anno 1800-1899: personen
 949.3.92: België: personen

De aanvulling van deze file (met o.a. variante naamsvormen, scope notes) zal in 2 fasen gebeuren.

Toevallig: telkens een aanwinst verwerkt wordt over het leven of het werk van een persoon worden de nodige gegevens opgenomen

Systematisch: Er wordt getracht ieder vrij moment in de catalografie te benutten om de historische namen aan te vullen.

Zo werden reeds aanvullingen verwerkt voor filosofen, sociologen, economen, kerkvaders, mystiekers, pausen, vorsten en prins. Er werd begonnen met heiligen (tot letter L), Griekse en Latijnse auteurs, middeleeuwse auteurs en de namen i.v.m. de Nederlandse letterkunde tot de 18e eeuw (tot letter I).

Vanuit de oude onderwerpscatalogus worden systematisch de namen die in de kunst udc's voorkomen nagezien en aangevuld.

5.6. Zero-codes of codes van het type X

Om het zoeken via de zoekboom logisch te leiden werden zero-codes gecreëerd. Deze codes worden niet gebruikt bij het indexeren van werken.

Enkele voorbeelden:

5	X	Exacte wetenschappen
582	X	Plantenrijk
59.2	X	Dierenrijk
6	X	Toegepaste wetenschappen
7	X	Kunst. Ontspanning
80	X	Taal- en letterkunde
91.0	X	Geografische catalogus
91.00	X	Internationale Organisaties
91.1	X	Continenten en Landen
91.2	X	Geografische Streken
91.26	X	Oceanen. Zeeën. Zeeverbindingen

92	X	Biografische catalogus
93.3	X	Geologische tijdschaal

6. Invoermodule

Daar in het oude systeem in vele gevallen slechts codes werden ingebracht, was geen onmiddellijke controle mogelijk. Kleine tikfouten hadden soms grote gevolgen.

(vb. 613 (gezondheidszorg) en 631 (landbouweconomie; =ANT (Antartica) en =AN (antologie), e.a.)

Voorbeeld:

581.9:L, ZAMBIA-ANTARTIC

- 1 The artic and antartic: their division into geobotanical areas: 29
Komarov Lecture presented 1974 / by V.D. Aleksandrov. - Cambridge,
1980. - 247 p. : ill.

Instelling:

Plaatskenmerk:

UFSIA Niet in de catalogus

code	categorie	accentwoord
581.9	L	=X-Artic =Z-Antartic

6.1. Invoer van “codes”:

In het nieuwe systeem gebeurt de invoer geleid en gecontroleerd. Rechtstreeks invoeren van udc's of andere codes is niet meer mogelijk. Steeds is er een tussenliggende stap. We vertrekken steeds via de “trefwoordenindex” waaruit we een term kiezen, die vervolgens ook verwijst naar de BT's, NT's en RT's. Dan pas kunnen we een definitieve keuze maken.

Voorbeeld: De geschiedenis van de activiteiten van de Weerstandsorganisaties gedurende de 2de Wereldoorlog in de Antwerpse haven met als titel: “WO II in Antwerpen: een oeverloze strijd?”

Oud systeem. De indexer/catalograaf moet er attent op zijn dat er voor “Geschiedenis van Antwerpen” een specifiek udc bestaat. Dit in tegenstelling met de geschiedenis van andere Belgische steden. Hij moet ook weten dat, volgens de Vervliet-instructie, geen accentwoord 2de W.O. mag gegeven worden, maar dat de code =20.5 (1940-1949) volstaat.

In het *nieuwe systeem* zal de indexer/catalograaf ofwel rechtstreeks via het udc-cijfer ofwel via opzoeken in de trefwoordenindex terecht komen bij een scherm, waarop hij de in te voeren gegevens kan kiezen, eventueel nadat hij bij twijfel eerst de scope note heeft geraadpleegd.

Zoeken via trefwoord “Antwerpen” geeft volgend resultaat:

1	ANTWERPEN	: [91.493.2000] Antwerpen
2	ANTWERPEN ARR	: [91.493.0351] Antwerpen (Arr.)
3	ANTWERPEN GABRIEL VAN	: [920.9724] Gabriel van Antwerpen
4	ANTWERPEN GESCHIEDENIS VAN	: [949.32] Geschiedenis van Antwerpen
5	ANTWERPEN KAREL VAN	: [920.11763] Karel van Antwerpen
6	ANTWERPEN PROV.	: [91.493.035] Antwerpen (Prov.)

Keuze 4 geeft volgend scherm:

UDC: [949.32] Geschiedenis van Antwerpen

1 [91.493.2000] Antwerpen

2 [949.3] Geschiedenis van België

M(Memorise) (zoekterm):

Zoeken via trefwoord “Geschiedenis van België” geeft volgend resultaat:

UDC: [949.3] Geschiedenis van België

1 [91.435.9] Luxemburg

2 [91.493] België

3 [949.1] Geschiedenis van de Nederlanden

4 <N> [949.3.92] België personen

5 [949.32] Geschiedenis van Antwerpen

M(Memorise) (zoekterm):

Keuze “5” geeft uiteindelijk hetzelfde resultaat als zoeken via “Antwerpen”:

UDC: [949.32] Geschiedenis van Antwerpen

1 [91.493.2000] Antwerpen

2 [949.3] Geschiedenis van België

M(Memorise) (zoekterm):

Door het M-commando wordt 949.32 opgenomen

Zoeken via trefwoord “Wereldoorlog” geeft volgend resultaat:

1 WERELDOORLOG I : [93.20.02] anno 1910-1919

2 WERELDOORLOG II : [93.20.05] anno 1940-1949

3 WERELDTENTOONSTELLING : [06] Algemene organisaties

4 WERELDVOORRADEN : [330.52] Nationaal vermogen

5 WERFEL A. MAHLER : [920.10772] Mahler-Werfel, A.

Keuze “2” geeft volgend keuzeschermb:

UDC: [93.20.05] anno 1940-1949

1 [93.20] anno 1900-1999

M(Memorise) (zoekterm):

Door het M-commando wordt 93.20.05 opgenomen.

6.2. Invoer van “Toegevoegde titelwoorden”

Omdat noch de titel, noch de gekozen onderwerpscodes (949.32 en 92.20.05) het begrip “haven” of “weerstandorganisatie” weergeven moeten deze woorden, zoals hoger uitgelegd, als toegevoegd titelwoord worden opgenomen. Dit gebeurt op volgende eenvoudige wijze:

Voorbeeld:

TITEL: WO II in Antwerpen: een oeverloze strijd

TOETW: Haven # Weerstandsorganisatie

UDC 1 [93.20.05] anno 1940-1949

2 [949.32] Geschiedenis van Antwerpen

nr(Schrap) T(TWoord) (zoekterm) :

6.3. Creatie van nieuwe geografische (type L) en biografische codes (type P).

De lijst van onderwerpscodes kan worden bijgewerkt via optie 118 of rechtstreeks bij het invoeren van gegevens. Behalve de verder genoemde uitzonderingen kunnen de codes enkel via optie 118 door daartoe gemachtigde personen worden bijgewerkt. In functie van nieuwe of expanderende disciplines worden, slechts na overleg en mits afspraken over de aanpassing van het reeds ingevoerd bestand, nieuwe begrippen toegevoegd. Als algemeen geldend wordt aangenomen dat de instelling die de uitbreiding vraagt, de sanering van de databank uitvoert.

De codes van het type L (geografische codes) en de codes 920.* van type P (persoonsnamen) moeten onmiddellijk bij het invoeren van de onderwerpsgegevens kunnen worden gecreëerd.

De creatie gebeurt vanuit de onmiddellijke BT. Zo bestaat er onmiddellijk een BT/NT-relatie. De catalograaf/indexer bepaalt de 3-talige hoofdingen, geeft eventueel bijkomende trefwoorden, enz.

Via een automatische e-mail wordt de verantwoordelijke voor de afdeling, waarmee de relatie gelegd werd, verwittigd.

Voorbeeld:

90:L, ITALIE-BRIXEN

- 1 Brixen und Umgebung: Geschichte, Sehenswürdigkeiten, Wanderungen. - 2e dr. - Bozen : Athesia, 1976. - 95 p. : ill.

Wanneer Brixen nog niet voorkomt in het bestand van geografische codes, moet hiervoor een code worden gecreëerd. Eerst wordt de atlas of een geografisch woordenboek geraadpleegd. Wij vinden Brixen in Zuid-Tirol (Italië), onder de naam Bressanone in de provincie Trentino. Italië werd in onze catalogus ingedeeld per provincie. Brixen moet dus worden ingevoerd als NT van Trentino.

Vertrekkend van 91.450.0117 (Trentino) maakt het systeem automatisch een code 91.450.12341 als NT van 91.450.0117. We vullen als hoofding Bressanone in en voegen Brixen als trefwoord toe. Uiteraard controleren we even vooraf of er nog geen code voor Bressanone bestaat. In dat geval wordt hier slechts het trefwoord Brixen toegevoegd.

Automatisch vertrekt een bericht naar de verantwoordelijke voor de geografische catalogus. Hij controleert de ingevoerde gegevens op juistheid en volledigheid.

Resultaat

[91.450.12341]

1	Type udc	:	L
2	Nederlandse verklaring	:	Bressanone
3	Engelse verklaring	:	Bressanone
4	Franse verklaring	:	Bressanone

Trefwoorden: 91.45.12341

Brixen

Correcties uitvoeren (J/N) [N]:

Bressanone [91.450.12341]

Meer uitgebreide begrippen:

Trentino [91.450.0117]

Optie(s): nr(s) M C K R

09:G, J. LIPSIUS

- 1 Les réactions de Juste Lipse aux critiques suscitées par la publication du De constantia / par Ren. Hoven. - Paris : Champion, 1994. - p. 413-422. - <RP>: Juste Lipse (1547-1606) en son temps.

Wanneer Justus Lipsius nog niet is ingevoerd, dient er een nieuwe biografische code gecreëerd (bv vanuit 871.6.92: Neolatijnse auteurs). Alle hoofdingen worden ingevuld, de scope note wordt opgesteld, de relaties worden gelegd, trefwoorden kunnen worden opgenomen, enz. Automatisch vertrekt een bericht naar diegene die verantwoordelijk is voor de rubriek die overeenkomt met de code van waaruit de nieuwe code werd gemaakt. (in dit geval: Neolatijnse letterkunde).

Resultaat:

920.185

- 1 Type udc : P
- 2 Nederlandse verklaring : Lipsius, Justus
- 3 Engelse verklaring : Lipsius, Justus
- 4 Franse verklaring : Lipse, Juste

Scope notes: 920.185

Eigenlijk Joost Lips.

Vlaams klassiek filoloog, doceerde o.a. te Jena, Leuven en Leiden.

1547-1606

Correcties uitvoeren (J/N) [N]:

Trefwoorden: 920.185

Lips, Joost

Correcties uitvoeren (J/N) [N]:

Lipsius, Justus [920.185]

Meer uitgebreide begrippen:

- 1 Klassieke talen: filologen [807.92]
- 2 Neolatijnse letterkunde: auteurs [871.6.92]
- 3 Biografie: 1500-1599 [92.16]
- 4 België: personen [949.3.92]

6.4. Controle van de invoer van nieuwe geografische en biografische codes.

Zoals hoger reeds aangehaald, wordt een systeem uitgewerkt waardoor, bij de creatie van een nieuwe code, een bericht verzonden wordt naar de verantwoordelijke voor de rubriek van de code vanwaaruit de nieuwe code werd samengesteld.

Voorlopige afspraken:

Geografische codes: RUCA

Biografische codes: historische namen: UFSIA

namen Nederlandse letterkunde en Vlaamse cultuur: AMVC/SBA

andere letterkunde: UIA

7. Stand van zaken

7.1. Wij zijn klaar!

Reeds meer dan 2 jaar wordt er intensief gewerkt aan de opbouw van de databank voor de onderwerpsontsluiting. Om gemakkelijk conversietabellen te maken werden hierin ook de oude codes (udc's, categorieën, codes of trefwoorden) opgenomen.

Een gesofistikeerd conversieprogramma werd reeds ontwikkeld dat zal toelaten het grootste gedeelte van de oude combinaties van de onderwerpsontsluiting om te zetten naar de nieuwe codes.

Ook de nieuwe invoermodule is bijna gebruiksklaar.

Voor de publiekscatalogus zullen nog enkele aanpassingen nodig zijn.

Ook het instructieboek voor de "indexer" is klaar. U kunt het raadplegen op het WWW. Het nieuwe systeem heeft het handboek zeker vereenvoudigd. De voor beginners toch niet zo eenvoudige verschillen tussen compatibele en incompatible categorieën, verbindbare en onverbindbare categorieën en alle afspraken daaromtrent, hebben geen zin meer. Toch blijft een aantal strikte regels nodig. Voor de "start" zal dan ook een intense voorlichting en opleiding nodig zijn.

Volledige inhoudsopgave van het *Handboek voor de indexer*:

INHOUDSANALYSE

- Globale indexer*
- De bronnen voor de inhoudsanalyse*
- De "aboutness" van een werk*
- De verwoording van een inhoudsanalyse*

ONDERWERPSCODES ZEBRA

- Soorten onderwerpscodes*
 - UDC's (type U)
 - Geografische codes (type L: 91.)
 - Biografische codes (type P: 920.)
 - Vormcodes (type C)
 - Tijdscodes (type J: 93.)
 - Zero-codes (type X)
- Regels bij het toekennen van de onderwerpscodes*
 - Algemene afspraken
 - Toekennen van biografische codes
 - Toekennen van geografische codes
 - Toekennen van historische codes (type J)
 - Toekennen van vormcodes (type C)
 - Algemene werken
 - *Literaire en historische teksten (zie voorbeeld)
 - Bloemlezingen
 - Beeldverhalen
 - Schoolboeken
 - Wetteksten
 - Jurisprudentie
 - Speciale gevallen ivm udc's (type U).
 - Werken zonder onderwerpscode
- Bijwerken van de lijst van onderwerpscodes*
 - Onderhoud onderwerpscodes: optie 118
 - Creatie van geografische codes (type L)
 - Creatie van biografische codes (type P)
 - Creatie van trefwoorden (optie 118)

TITELWOORD-INDEX: ZEBRA

- Toegevoegd titelwoord*

**Voorbeeld:*

Literaire en historische teksten

Code 82.001 mag alleen worden gecombineerd met een biografische code type P als het een autobiografie is.

Ook wordt een combinatie met 085 (microvormen) en 086 (audiovisuele media) toegestaan. Andere combinaties zijn niet toegelaten.

Voorbeeld:

De verzamelde toneelwerken van Shakespeare uitgegeven op CD-ROM

krijgt volgende codes: 820 (Engelse lett.), 82.001 (literaire tekst), 086 (audiovisuele media).

De code voor theater (82.002) en de biografische code voor Shakespeare mogen niet worden toegekend.

7.2. Waarop nog wachten?

Gedurende de conversie zal ongetwijfeld de catalografie moeten worden stil gelegd. Door de geplande aankoop van een nieuwe server met grotere snelheid zouden de conversie en het aanmaken van nieuwe indexen veel vlugger (één weekend) kunnen verlopen. Wij wachten dus op de aankoop en de installatie van deze nieuwe hardware.

De operatie zelf gebeurt in 4 fasen:

- a) de databank omzetten van Vubis-karakters naar ISOLatin 1
- b) conversie van de onderwerpsgegevens
- c) aanmaken van volledig nieuwe indexen
- d) nazicht van de conversie en correcties

Gelijktijdig met fase b gebeurt de aanpassing van de opac-interface.

8. Toekomst...

8.1. Gezamenlijk auteursbestand: Zebra, Antilope, Academische bibliografie en Agrippa.

Momenteel wordt in Vubis-Antwerpen gewerkt met 3 bestanden van persoonsnamen: één voor de Academische Bibliografie van de UA, één voor de AGRIPPA databank van het AMVC en één voor de onderwerpsontsluiting van ZEBRA. Uiteraard zou één enkele databank efficiënter zijn. Deze databank zou in een latere fase ook als authority-file voor de auteursinvoer bij de titelbeschrijvingen van ZEBRA en eventueel Antilope gebruikt kunnen worden. Door de Begeleidende Commissie Bibliotheekautomatisering werd het licht op groen gezet voor de creatie van deze gezamenlijke databank van persoonsnamen.

Beoogd resultaat: geen dubbel werk en correcter resultaat dank zij de expertise in de respectieve bibliotheken (vb. AMVC voor Vlaamse auteurs).

Hierdoor zou het leggen van (hyper)links tussen de verschillende databanken makkelijker worden, zodanig dat de gebruiker van de WWW-opac's onmiddellijk van de ene catalogus naar de andere kan doorschakelen.

Bij het aantikken van de auteur verschijnt een tussenscherm met volgende vragen:

- 1: Wil je nog andere werken van deze auteur?
- 2: Wil je werken over deze persoon?
- 3: Wil je referenties uit de Academische bibliografie?
- 4: Wil je informatie over deze persoon uit de AGRIPPA-databank?

8.2. Authority-file voor corporatieve auteurs

Ook wordt momenteel onderzocht hoe we een authority-file van corporatieve auteurs kunnen opzetten. Vertrekkend van dezelfde structuur als de databank voor de onderwerpsontsluiting zal dit bestand de problemen van de meertaligheid, het voorkomen van naamsveranderingen, spellingswijzigingen en de relaties tussen de overkoepelende instelling en zijn afdelingen beheersbaar kunnen maken.

HET NETWERKEN VAN CD-ROM'S IN DE BIBLIOTHEKEN VAN DE UNIVERSITEIT ANTWERPEN

Frank Van der Auwera & Peter Van Landegem

1. Het aanbieden van externe databanken door bibliotheken

1.1 De publiekscatalogus is beperkt

De bezoeker die in één van de bibliotheken, aangesloten bij het Antwerps Bibliotheeknetwerk, in de leeszaal de online publiekscatalogus wenst te raadplegen, heeft op dit moment toegang tot drie catalogi :

- in de eigen *Catalogus* kan men opzoeken welke boeken of tijdschriften aanwezig zijn in de bibliotheken van het netwerk. Momenteel zijn er ca. 1.000.000 titels ingevoerd.
- men kan ook de *Centrale Catalogus België (CCB)* vrij raadplegen. De CCB bevat op dit ogenblik de titels van boeken aanwezig in de bibliotheken van het LIBIS-net (KUL, RUG, UCL, FUNDP, KUB, e.a.), goed voor meer dan 2.000.000 titelbeschrijvingen. Het betreft hier evenwel de versie van 1991. Later dit jaar zou ook de meest recente versie worden opgeladen.
- men kan tenslotte ook *Antilope* raadplegen, een collectieve catalogus van 150.000 lopende en afgesloten tijdschrifttitels aanwezig in een 80-tal Belgische universitaire, wetenschappelijke en speciale bibliotheken. Ook het bezit van een aantal grote buitenlandse bibliotheken werd opgenomen (BLDSC, BLUW, INIST, KNAW, TUD)

De online publiekscatalogus ontsluit dus reeds een grote hoeveelheid aan informatie. Toch is hij beperkt, want hij signaleert *enkel het bezit* van al deze bibliotheken, niet de literatuur die buiten deze bibliotheken te vinden is, en ook *geen artikels uit tijdschriften*.

Aan deze laatste beperking werd met de introductie begin 1997 van *Bronco* (Bibliografisch Repertorium van Online Contents) gedeeltelijk tegemoet gekomen. Bronco bevat ca. 6.000.000 titelbeschrijvingen van artikelen uit 14.000 veel gevraagde wetenschappelijke tijdschriften. Bovendien werden waar mogelijk de plaatskenmerken uit Antilope aan de tijdschrifttitels gekoppeld. Een bijkomend voordeel voor de eindgebruiker is de eenheid van toegang tot de diverse databanken : via eenzelfde toegangsscherm en interface (nl. via het WWW) heeft men toegang tot 4 catalogi. Bronco kan dus een oplossing bieden voor de ontsluiting van de tijdschriftenliteratuur.

Toch blijft er een grote behoefte bestaan aan bijkomende databanken voor het ontsluiten van de tijdschriftenliteratuur. Bronco bevat immers pas inhoudstafels vanaf 1993 en bevat enkel de informatie die in de inhoudstafel van het tijdschrift werd opgenomen : dus geen samenvattingen (*abstracts*), geen gedetailleerde trefwoorden, geen affiliatie auteur/instelling, geen *full-text*. Voor deze informatie blijft men aangewezen op de vele vakspecifieke databanken die door externe dataleveranciers via diverse kanalen worden aangeboden. Bovendien is sinds het begin van de jaren '90 de hoeveelheid elektronische informatie enorm toegenomen en worden niet enkel tekstuele, maar ook andere types van databanken aangeboden (cfr. infra).

1.2 De cd-rom als belangrijkste drager van externe databanken ¹

Deze enorme toename sinds het begin van de jaren '90 is in grote mate toe te schrijven aan de populariteit van de optische informatiemedia, in de eerste plaats de cd-rom. Het totale aanbod van commerciële cd-rom-titels bedraagt ongeveer 15.000, met een jaarlijkse aangroei van 25%. Vooral de stijgende populariteit van multimedia en Windows-interfaces zorgde sinds 1993 voor een grote impuls, vooral wat betreft de titels in de categorie *home entertainment* (titels gericht op de thuisgebruik door de consument : educatieve cd-rom's, multimedia, games), maar ook op het gebied van de wetenschappelijke informatie of de naslagwerken.

Bij wetenschappelijke databanken is het vaak zo dat eenzelfde databank wordt aangeboden door verschillende cd-rom-uitgevers, die vaak elk hun eigen bevragssoftware hanteren. Een dergelijke opsplitsing tussen de aanmaker van de data en de uitgever ervan, kan aanleiding geven tot een grotere efficiëntie : een cd-rom-uitgever kan immers een groot aantal verschillende databanken ter beschikking stellen met dezelfde bevragssoftware. Dit kan één van de redenen zijn voor de grote prijsverschillen die men soms kan vaststellen voor dezelfde databank bij verschillende cd-rom-uitgevers. Men doet er dus goed aan de prijzen bij de verschillende uitgevers te vergelijken. Enkele bekende wetenschappelijke cd-rom-uitgevers zijn : ISI (Institute for Scientific Information), KR OnDisc (Knight-Ridder), OVID, Silverplatter en UMI (United Microfilms International).

Globaal gezien worden volgende types van databanken door de bibliotheken op cd-rom ter beschikking gesteld ² :

1. Catalogi
 - collectieve catalogi (vb. *CCB*, *VLACC*, *Brinkman's CC*, *Zeitschriftendatenbank*)
 - fondscatalogi (vb. *Elsevier science catalogue*)
 - voorraadcatalogi (vb. *Books in Print Plus*)
 - catalogi voor documentverschaffing (vb. *Boston Spa books on cd-rom*)
2. Secundaire (verwijzende) bronnen
 - vakbibliografieën (vb. *Medline*, *EconLit*, *Sociofile*)
 - nationale bibliografieën (vb. *CDBB : Belgische Bibliografie*)
 - citatie-indexen (vb. *Social Sciences Citation Index*)
 - bibliografieën van tijdschriften (vb. *Ullrich's Plus*)
 - attenderingsbulletins (vb. *Current Contents on cd-rom*)
 - informatie over grijze literatuur (vb. *Dissertation Abstracts*)
 - index op congresverslagen (vb. *Boston Spa Conferences on cd-rom*)
 - index op overheidspublicaties (vb. *Eurocat*, *Eurotectnet on cd-rom*)
 - index op wetteksten (vb. *SCAD+CD*, *Eurocat*)
 - ...
3. Primaire bronnen
 - full-text-tijdschriften (vb. *Economist*, *Roularta Media Group*)
 - multimedia-tijdschriften (vb. *Virtual World*)
 - literatuurrecensies (vb. *LiteROM*)
 - patenten (vb. *PatentImages*)
 - overheidspublicaties en officiële uitgaven (vb. *Belgisch Staatsblad*)
 - kranten (vb. *De Financieel Economische Tijd*)
 - wetteksten (vb. *Judit*, *OJCD*)
 - statistieken (vb. *International Statistical Yearbook*, *OECD Compendium*)
 - financiële informatie (vb. *Jaarrekeningen van Belgische Ondernemingen*)
 - full-text fictie- en non-fictieboeken

¹ Gebaseerd op : GEVAERT, Rony, *Toepassingen van cd-rom's in bibliotheken. Een praktische gids voor implementaties en gebruik*. Antwerpen, VVBAD, 1996, 158 blz.

² In deze uiteenzetting beperken wij ons tot de cd-rom's die in of via de bibliotheek kunnen worden geconsulteerd. Wij behandelen niet het beschikbaar stellen van cd-rom's voor uitlening door de lezer.

- full-text multimediale fictie- en non-fictieboeken (vb. *Shakespeare's Hamlet*)
4. Hulpbronnen en naslagwerken
- woordenboeken (vb. *Van Dale Elektronische bibliotheek, Oxford, Le Robert*)
 - encyclopedieën (vb. *Britannica*)
 - multimediale encyclopedieën (vb. *Microsoft Encarta*)
 - adresboeken (vb. *Library reference plus*)
 - telefoonboeken (vb. *Belgacom Gids op cd-rom, Gouden Gids op cd-rom*)
 - atlassen (vb. *GIS Vlaanderen, Microsoft World Atlas, Geocart cd-rom*)
 - biografieën (vb. *Marquis Who's who plus*)
 - thesauri, bronnengidsen (vb. *Gale's directory of databases*)
 - ...

1.3 Het aanbieden van externe databanken via het netwerk

1.3.1 De licentieovereenkomst

Bij het aanbieden van externe databanken worden bibliotheken vaak onaangenaam verrast door de complexiteit zowel op technisch vlak (cfr. hoofdstuk 2) als op het gebied van de gebruikerslicenties. Indien men deze databanken dan nog efficiënter wenst aan te bieden, bijvoorbeeld via het lokale netwerk, dan stoot men op de ingewikkelde problematiek van de netwerklenties.

Bij het aanschaffen van of bij het zich abonneren op een elektronische (cd-rom-)databank ontstaat een situatie die vergelijkbaar is met deze van aankoop van software : de gebruiker krijgt slechts een gebruiksrecht om de databank te raadplegen. Vaak geldt dan dat bij het niet-hernieuwen van de meestal jaarlijkse overeenkomst een extra bedrag dient te worden betaald om de schijf te kunnen behouden. Doet men dit niet, dan is men verplicht alle ontvangen schijfjes en software terug te sturen naar de uitgever.

Een standaard licentieovereenkomst houdt in dat het volgende is toegelaten :

- onbeperkt zoeken in de databank ;
- afdrukken en downloaden van de zoekresultaten in één of meer exemplaren voor eigen (niet-commercieel) gebruik ;
- de databank consulteren vanaf één enkel stand-alone workstation ;
- Indien de databank op cd-rom wordt geleverd, dan moet vaak nog aan het volgende worden voldaan :
 - de databank mag onder geen enkel beding worden gekopieerd naar een ander opslagmedium (meestal wordt hier een harde schijf mee bedoeld), tenzij de licentie dit uitdrukkelijk toestaat;
 - bij het ontvangen van een cumulatieve update, dient het vorige schijfje te worden terugbezorgd.

1.3.2 De prijsstructuur

De prijs voor een *stand-alone*-licentie - dit is de prijs die gevraagd wordt voor een databank die enkel op één toestel en door één gebruiker tegelddertijd wordt geraadpleegd - is de standaardsituatie. Het betreft een eenmalig te betalen bedrag of abonnementsgeld.

Wil men echter dat meerdere werkstations tot dezelfde (cd-rom-)databank toegang hebben via een netwerk, dan is in de regel een netwerklentie nodig. Veelal gaat het afsluiten van dergelijke netwerklenties gepaard met de betaling van een meerprijs, alhoewel sommige uitgevers hier bewust aan verzaken (vb. H.W. Wilson). De licenties kunnen variëren naargelang van de uitgever en van het soort netwerk (LAN, WAN, Internet,...) :

a. Het meest voorkomende prijsmechanisme dat gehanteerd wordt voor de netwerkopstelling van cd-rom-databanken is dat van *het aantal gelijktijdige gebruikers* (*simultaneous of concurrent users*), zijnde het aantal gebruikers dat tegelddertijd opzoekingen kan doen op dezelfde cd-rom. Dit aantal gelijktijdige gebruikers waarvoor dient te worden betaald, is onafhankelijk van het aantal fysieke werkstations dat in het gebouw of in de instelling staat opgesteld. Zo kan men bij sommige uitgevers een netwerklentie bekomen voor één gelijktijdige gebruiker.

De afdwinging van de licentie kan op twee manieren gebeuren : ofwel heeft de uitgever dit in de software

voorgeprogrammeerd, ofwel dient de bibliotheek hiervoor te zorgen door dit via de netwerksysteemsoftware te implementeren.

Voorbeeld : bij een licentie van 10 gelijktijdige gebruikers zal, indien reeds 10 gebruikers de databank consulteren, de 11de gebruiker geen toegang krijgen tot de databank.

b. Het hierboven beschreven type licentieovereenkomst geldt meestal enkel voor een netwerkopstelling binnen hetzelfde gebouw of voor gebruikers op hetzelfde lokale netwerk (LAN-licenties). Wil men toegang tot de databank vanaf een andere site van dezelfde instelling, dan wordt meestal een ander type licentieovereenkomst gevraagd, nl. dat van *multiple-site access* of *campus-wide access*. Ook bij dit type overeenkomst kunnen eventueel schakeringen worden ingebouwd met behulp van het principe van de gelijktijdige gebruiker.

Voorbeeld : de cd-rom-licenties voor de Universiteit Antwerpen.

c. Steeds meer universiteiten en instellingen bieden inbelfaciliteiten (*dial-in*) aan hun gebruikers aan, zodat die kunnen aanloggen op het lokale netwerk en/of het Internet en aldus van thuis uit gebruik maken van de beschikbare informatiebronnen. Ook al heeft men een licentie van het type *campus-wide access* voor zijn databanken, dan houdt dit toch niet automatisch in dat men deze ook voor *dial-in* ter beschikking mag stellen. Sommige uitgevers vragen hiervoor een afzonderlijke licentie en een bijhorende meerprijs.

Zoals uit het voorgaande blijkt, komt er heel wat bij kijken vooraleer men externe databanken mag of kan aanbieden via een netwerk. Bij het kiezen van de licentieovereenkomst dient men er ook op te letten dat men eerst de eigen technische mogelijkheden grondig heeft bestudeerd. Het heeft bijvoorbeeld niet veel zin een dure licentie voor 30 gelijktijdige gebruikers af te sluiten als de technologie die men gebruikt dit aantal niet aankan. Deze technologie is vaak een combinatie van factoren waarover men niet altijd de volledige controle heeft (vb. slechte bevragsingssoftware of een slechte databankstructuur).

2. "Library Information Network" : de UA-oplossing

2.1 Inleiding

2.1.1 cd-rom en cd's: achtergronden

De term "cd-rom" staat voor "Compact Disk-Read Only Memory". Dat wijst op twee fundamentele eigenschappen: de drager is een cd-schijfje, en de informatie erop is "read-only", je kan er dus niet op schrijven.

Op een cd kunnen verschillende soorten gegevens worden vastgelegd in verschillende formaten, zo bestaat er onder andere:

- Audio-cd ("Digital Audio", "Red Book")
- Compact Disk Digital Video
- Video-cd
- Photo-cd ("Orange book", "Multisession cd")
- cd-i ("Green Book")
- cd-rom ("Yellow Book")
- cd-r ("Orange book", "cd recordable")
- ...

De lijst groeit nog steeds!

De gegevens worden op het schijfje geplaatst in een patroon van microscopisch kleine putjes, dat wordt uitgelezen met een laserstraal. De techniek hiervoor is voor alle formaten dezelfde en laat toe ongeveer 654.7 Mb aan informatie, of 74,5 minuten geluid op een cd vast te leggen. Deze registratiemethode is reeds in 1980 ontwikkeld. Hoewel de technologie ondertussen in principe toelaat veel grotere hoeveelheden informatie op een cd op te slaan, zou daarmee de compatibiliteit met een aantal toepassingen zoals audio-cd's verloren gaan. Ook de snelheid van de oorspronkelijke drives (150 omw/min) is ondertussen achterhaald. Moderne cd-rom drives draaien aan 8 tot 12 maal de snelheid van een audio-cd speler, vandaar de benaming "8-speed" of "12-speed". Bepaalde cd's zoals cd-i's,

video-cd's en audio-cd's, draaien ook in deze spelers echter aan "1-speed". Een goed introductieartikel over de verschillende formaten vindt u op het World Wide Web op het URL "<http://www.vpro.nl/www/vpro-digitaal/wetenschap/ARCHIEF/cdicdr00.htm>"

Merk op dat er wel een aantal nieuwe technieken in de maak is. Zo is het mogelijk tot 17 Gb op een zogenaamd "DVD" schijfje op te slaan. Dat formaat is echter niet compatibel met de bestaande cd-rom spelers. Meer informatie vindt u op het WWW op het URL "<http://www.cd-info.com/CDIC/Technology/DVD/dvd-faq.html>"

2.1.2 Databanken op cd-rom

De hoge capaciteit van cd-rom's maakt ze bij uitstek geschikt voor het opslaan van databankgegevens. Voor het toegankelijk maken van deze gegevens wordt bevragssoftware gebruikt, die toelaat in indexlijsten te bladeren en/of te zoeken op gewenste termen. Deze software is vaak voor elke databank verschillend. Meestal wordt tegenwoordig de bevragssoftware samen met de databank op de cd-rom opgeslagen. Sommige bevragsprogramma's kunnen rechtstreeks vanaf de cd-rom gestart worden, maar meestal is het nodig de software op de harde schijf van een computer te installeren.

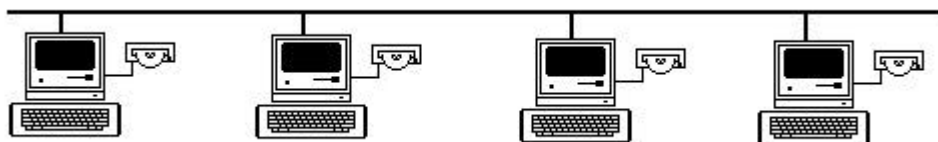
Cd-rom-databanken werden tot voor kort vaak geïnstalleerd als "stand-alone" toepassingen: aan een PC wordt een cd-rom-speler gekoppeld, waarin de gebruiker dan de gewenste schijf moet plaatsen en het juiste softwarepakket voor bevrags van de databank opstarten. Dat heeft echter een aantal nadelen: het manipuleren van de schijven en de cd-rom-speler is niet voor alle gebruikers even vanzelfsprekend, waardoor publiek toegankelijke cd-spelers vaak een kort leven beschoren is.

Als oplossing hiervoor gebruikt men soms een "jukebox": een cd-speler met een magazijn dat een groot aantal cd's kan bevatten, zodat de gebruiker de schijven niet meer hoeft te manipuleren. Dit toestel kan ergens afgeschermd van het publiek worden opgesteld. Nadeel: er kan nog steeds maar één gebruiker, één databank tegelijk raadplegen. De voor de hand liggende oplossing is het plaatsen van de cd-rom's in een netwerkomgeving.

2.1.3 Netwerkmogelijkheden

Bij het uitbouwen van een cd-rom-netwerk zijn verschillende configuraties mogelijk. De cd-rom-spelers en de bevragssoftware kunnen verspreid over het netwerk, of centraal zijn opgesteld.

1. Verspreide opstelling

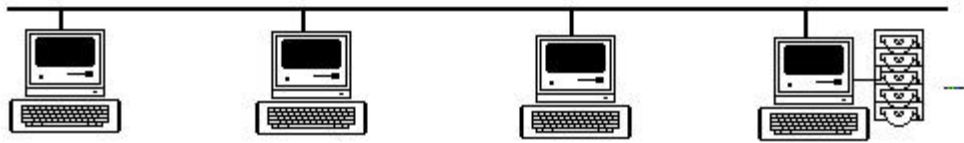

Elke PC doet tegelijk dienst als werkstation en als cd-rom-server.

De cd-rom's in de spelers kunnen niet worden gewisseld, vermits de andere PC-gebruikers op het netwerk steeds toegang moeten kunnen krijgen. Indien een groot aantal stations op verschillende plaatsen is opgesteld, wordt een dergelijk systeem moeilijk te onderhouden. Het heeft wel het voordeel dat bij uitval van het netwerk, de cd-rom's nog lokaal kunnen worden geraadpleegd.

De bevragssoftware kan ofwel op elk werkstation afzonderlijk worden opgesteld, waarbij alleen de databankgegevens over het netwerk worden gestuurd, ofwel kan men de software alleen op het station installeren waar ook de bijhorende cd-rom is aangesloten. Dan moeten zowel de bevragssoftware als de databankgegevens over het netwerk worden gestuurd. Dit veroorzaakt enige vertraging in het opstarten van de software, maar heeft het voordeel dat software-updates eenvoudiger zijn.

2. Centrale opstelling

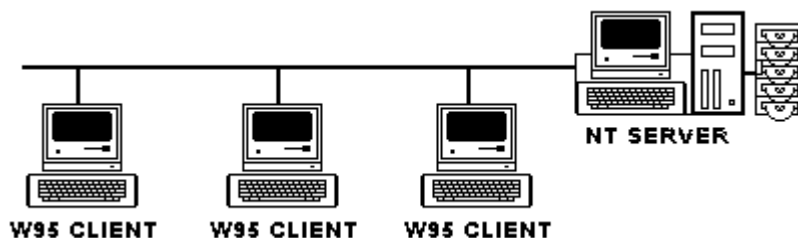
Een aantal werkstations heeft over het netwerk toegang tot de cd-rom's, die centraal aan een cd-rom-server zijn gekoppeld.

Ook hier is het mogelijk de bevragingsoftware lokaal, op elk workstation afzonderlijk te installeren, ofwel de software centraal op te stellen en via het netwerk aan te bieden. Het spreekt vanzelf dat het centraliseren van de software op één enkele server de beste mogelijkheden biedt qua onderhoud en afscherming. Voor het aanbieden van de software kan ofwel de cd-rom-server ofwel een aparte machine worden gebruikt. Nadeel is wel dat, als het netwerk of de server uitvalt, geen enkele databank meer kan geraadpleegd worden.

2.2 Het UA cd-rom-netwerk

2.2.1 Configuratie

Voor de implementatie van het UA cd-rom-netwerk werd gekozen voor een volledig gecentraliseerde opstelling per instelling. Dit heeft als voordeel dat praktisch al het onderhoud centraal kan gebeuren en met vrij eenvoudige cliëntmachines kan worden gewerkt. Als cd-rom- en software-server doet een Windows NT machine dienst. Als operating system voor de cliëntmachines werd gekozen voor Windows 95. Daar is immers een geschikte netwerk-ondersteuning ingebouwd, evenals een aantal mogelijkheden om het systeem tegen ongeoorloofde manipulaties af te schermen en om het beheer van de publiek toegankelijke machines op afstand te controleren.

Cd-rom's worden over het netwerk als "netwerkschijf" aan de werkstations aangeboden, waar ze dynamisch een vrije schijfletter krijgen toegekend. Dit houdt het volgende in: bij het opstarten van een databank worden eerst eventueel nog van vorige sessies aan het cd-rom-netwerk toegekende schijfletters vrijgemaakt; vervolgens wordt een schijfletter aan de juiste cd-rom toegekend en wordt de nodige bevragingsoftware opgestart. Meestal wordt als schijfletter automatisch de eerste vrije letter genomen. Het komt echter voor dat de databankbevragingsoftware vereist dat de cd-rom altijd dezelfde letter krijgt toegekend. Bij die databanken wordt dan meestal gebruik gemaakt van de letters X en Y (op UFSIA : I en J). Die moeten dan wel op alle cliëntstations worden vrijgehouden.

De gehele administratieve en bevragingsoftware bevindt zich op de server in één directory, die als een permanent toegankelijke netwerkschijf aan de cliënten wordt aangeboden. Deze netwerkschijf wordt telkens bij het opstarten van de cliëntmachine aan de eerste vrije schijfletter toegekend. Hiervoor moet een klein programmaatje in de startup directory van de cliëntmachine worden geïnstalleerd. Dit is de enige installatie die op de cliënt moet gebeuren.

Wie zijn eigen PC toegang wil geven tot het cd-rom-netwerk, heeft dan ook weinig installatiewerk te verrichten.

Uitleg over het installeren op eigen PC's is op het World Wide Web te vinden op URL

"<http://www.ua.ac.be/MAN/UADATABN>" onder de hoofding "Installatie van databanken op uw eigen Windows 95 PC".

Door de gevolgde politiek van dynamische toekenning is het mogelijk weinig schijfletters in beslag te nemen en toch een groot aantal databanken aan te bieden. Een nadeel is wel dat per cliëntmachine maar één databank tegelijk kan worden geraadpleegd.

Enkele opmerkingen:

- Niet elke databanksoftware is eigenlijk ontworpen om over een netwerk te draaien. Meestal gaat het hier om Windowssoftware die verwacht bepaalde hulproutines ("DLL's") of bepaalde lettertypen (fonts) in de lokale windows-directories te vinden. Om deze software te kunnen gebruiken, moeten de vereiste bestanden dan op alle cliëntmachines worden geplaatst, hetgeen afbreuk doet aan het onderhoudsgemak.
- Een aantal kleinere databanken wordt niet op cd-rom, maar op floppy's geleverd. Deze databanken worden op de harde schijf van de server geïnstalleerd en via hetzelfde systeem aangeboden als de cd-rom's.

2.2.2 Databanken aanwezig op het UA netwerk

2.2.2.1 RUCA

- Bibliografieën
 - EconLit
 - HELECON
 - Social Sciences Citation Index
- Kranten
 - Financial Times on cd-rom
 - De Financieel Economische Tijd
 - OJ-CD
 - Roularta Media Group
 - Wall Street Journal
- Statistieken
 - International Statistical Yearbook
 - OECD Compendium on cd-rom
 - United Nations Statistical Yearbook
 - World Trade Database
- Balanscentrale Nationale Bank van België

2.2.2.2 UFSIA

- Algemeen
 - Collectieve Catalogus België
 - De Financieel Economische Tijd
 - Gouden Gids
 - Roularta Media Group
- Europese bestanden
 - Eurocat
 - Official Journal - OJCD
 - SCAD+CD
- Humane Wetenschappen en Talen
 - Arts and Humanities Citation Index (op proef)
 - Elektronisch Groene Boekje
 - Humanities Abstracts
 - Van Dale Elektronische Bibliotheek
- Sociale Wetenschappen en Recht
 - EconLit
 - HELECON
 - JUDIT

- Official Journal - OJCD
- Social Sciences Citation Index (op proef)
- Sociofile
- Tijdschrift voor Rechtsdocumentatie en -Informatie
- Sociale Kaart van Vlaanderen en Brussel
- Statistische bestanden
 - Belgostat
 - Balanscentrale Nationale Bank van België en M&M-analyseprogramma
 - International Statistical Yearbook
 - World Bank World Data

2.2.2.3 UIA

- Algemene referentiewerken en informatie- en bibliotheekwetenschappen
 - Books in print
 - Collectieve Catalogus België
 - Dissertation Abstracts
 - LISA
 - Multimedia and cd-rom directory
 - Myriade
 - Zeitschriftendatenbank
- Biomedische wetenschappen
 - Current Contents
 - Medline
- Exacte wetenschappen
 - Current Contents
- Rechten en politieke en sociale wetenschappen
 - CDNV
 - Fundamentele Belgische Wetgeving
 - JLMB: Jurisprudence de Liège, Mons et Bruxelles
 - JUDIT
 - Notarieel en fiscaal maandblad
 - OJ-CD
 - Praktijkgids personenbelasting
 - Praktijkgids vennootschapsbelasting
 - Sociale verzekering
 - Sokaflits
 - Tableau nieuwsbrief voor de advocaat
 - Tijdschrift voor Rechtsdocumentatie en -Informatie
- Talen en didactiek en kritiek
 - Cd-rom onderwijs
 - Discotext
 - ERIC
 - Literom
 - MLA bibliography
 - Oxford English Dictionary
 - Le Robert électronique
 - Van Dale Elektronische bibliotheek

2.2.3 Opmerkingen

- Meer informatie over de UA databanken vindt u op het WWW op URL
["http://www.ua.ac.be/MAN/UADATABN/"](http://www.ua.ac.be/MAN/UADATABN/)

- Niet elke databank is onbeperkt raadpleegbaar. Voor sommige bestanden werden licentieovereenkomsten afgesloten die maar een beperkt aantal simultane gebruikers toelaten. Bij problemen met toegang tot een databank is het daarom best even te wachten en later opnieuw te proberen. Het maximaal toegelaten aantal simultane gebruikers kan immers overschreden zijn (cfr. Hoofdstuk 1 !).

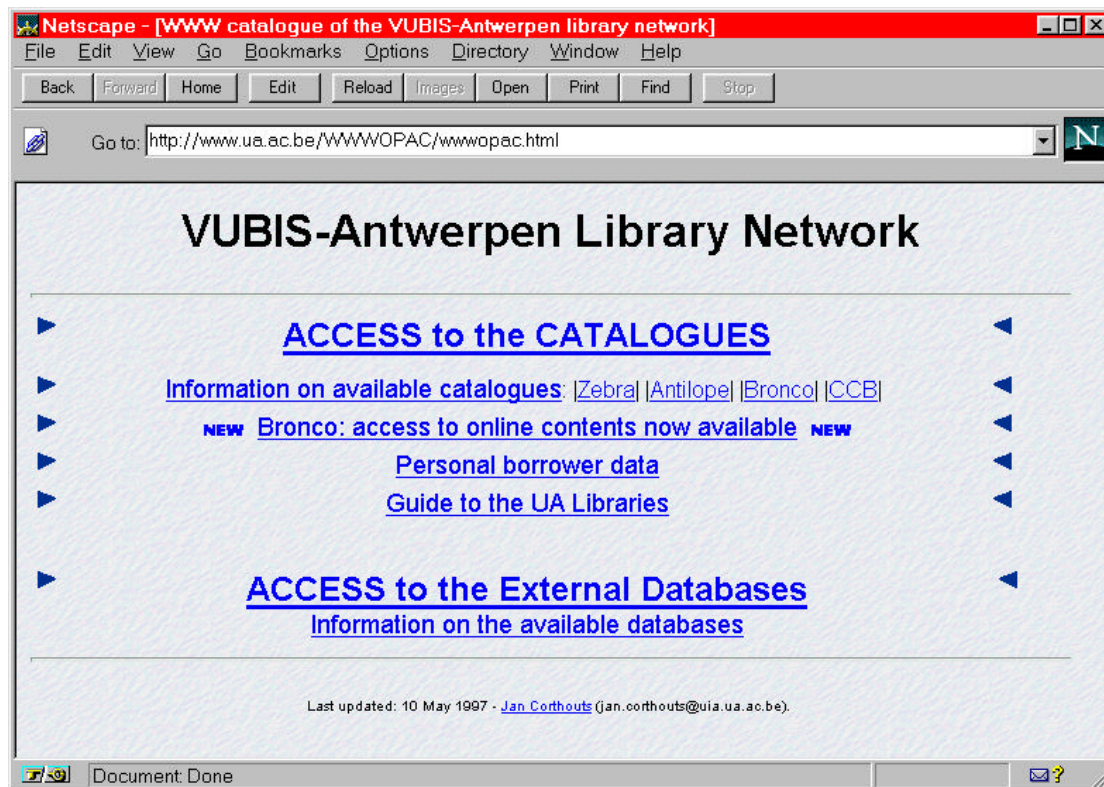
3. De toekomst

De hierboven beschreven oplossing voor de UA heeft tijdens het eerste jaar zijn degelijkheid reeds bewezen :

- het administratief onderhoud m.b.t. de updates blijft tot een minimum beperkt. Afhankelijk van het product dient men enkel het oude schijfje door het nieuwe te vervangen, of, bij producten die bij elke update een herinstallatie van de bevragingsoftware vereisen, hoeft men dit maar op één plaats te doen, nl. op de server.
- op een éénmalige installatie van een klein programma na, hoeft op de client-PC geen software te worden geïnstalleerd. Bovendien geschiedt deze installatie door de eindgebruiker en moet de verantwoordelijke voor het cd-rom-netwerk er niet naar omzien.
- de servers van de drie instellingen kunnen op eenvoudige wijze aan elkaar worden “gekoppeld” zodat raadpleging van elkaars bestanden via het Internet (Belnet) technisch mogelijk wordt. De capaciteit van de Belnet-verbindingen tussen de drie instellingen was tot nog toe echter onvoldoende groot voor het raadplegen van de cd-rom-bestanden tussen de campussen .
In de loop van 1997 zal de aansluiting van de drie campussen van de Universiteit Antwerpen op het MANAP - het ATM-breedband-netwerk van de Stad Antwerpen - gerealiseerd zijn. RUCA en UIA zijn reeds aangesloten, UFSIA volgt nog voor het begin van de zomer. Dit opent nieuwe mogelijkheden voor het coördineren en rationaliseren van het aanbod van de beschikbare titels. Aangezien de drie instellingen met dezelfde configuratie werken, kunnen de drie servers aan elkaar worden “gekoppeld” zodat eventuele dubbels kunnen worden afgestoten. Zodoende kunnen (financiële) middelen vrijkomen voor de aanschaf van nieuwe databanken die tot nu toe niet konden worden aangeschaft. Met het oog op deze koppeling worden op dit ogenblik onderhandelingen met data-leveranciers gevoerd voor het verkrijgen van netwerklicenties op UA-niveau.

Ondanks deze voordelen en flexibele mogelijkheden tot uitbreiding, houdt de gekozen oplossing evenwel *een aantal beperkingen* in :

- de client-PC dient Windows 95 als besturingssysteem te bevatten. Dit houdt dus in dat DOS- en Windows 3.11-gebruikers geen toegang hebben tot de bestanden. Er mag evenwel worden verwacht dat een groot deel van deze PC's tijdens de komende twee jaar zal overschakelen naar Windows 95. Als dit al niet spontaan gebeurt, dan zal dit toch systematisch gebeuren bij vervanging van het toestel. Naast de Windows-gebruikers, heeft elke instelling een aanzienlijke groep trouwe Macintosh-gebruikers. Deze gebruikers zijn meestal niet geneigd om over te stappen naar Windows 95.
- de module voor het registreren van de gebruikersstatistieken is gebaseerd op een intern systeembestand van Windows 95 (de *Registry*). Indien de *hostname* niet correct is ingevuld, kan de PC van waarop het bestand is geraadpleegd niet met zekerheid worden vastgesteld. Indien bovendien bij een volgende versie van Windows 95 (Windows 97, 98 ?) de structuur van dit bestand wordt gewijzigd, dan dient de statistische module te worden herbekeken.
- indien men een bestand wenst te raadplegen (door de icoon aan te klikken), dan wordt de volledige bevragingsoftware over het netwerk naar de PC “getrokken”, wat het opstarten vertraagt en het netwerk kan belasten. Zoals reeds gesteld valt deze oplossing te verkiezen boven het installeren van de afzonderlijke bevragingsoftwares op de client-PC's. Deze oplossing sluit echter uit dat de bestanden kunnen worden geraadpleegd door gebruikers die via een modem inbellen op het campusnetwerk ; het opstarten zou dan ettelijke minuten in beslag nemen en de telefoonkosten hoog doen oplopen.
- de bestanden kunnen niet via het Internet worden geraadpleegd. Dit zou handig zijn, aangezien men op deze manier toegang tot de diverse informatiebronnen (catalogi en cd-rom's) kan uniformiseren. Eénzelfde WWW-pagina zou dan toegang kunnen geven tot de WWW-opac en tot de cd-rom-bestanden :

Een mogelijke oplossing voor deze beperkingen wordt aangereikt door de ERL-technologie van cd-rom-uitgever Silverplatter. Met ERL - *Electronic Reference Library* - worden de databanken toegankelijk voor zowel DOS, Windows (3.11 en 95), Macintosh als UNIX-gebruikers. Bovendien is een WWW-interface voorzien, zodat de databanken via het internet en *dial-in* kunnen worden geraadpleegd. Bijkomend voordeel voor de eindgebruiker is dat deze maar één bevragsingssoftware hoeft te kennen voor een groot aantal databanken en dat men, indien men dat wenst, alle beschikbare databanken tegelijkertijd kan bevragen. Toch is er één groot nadeel : de hoge kostprijs. Alhoewel Silverplatter zijn ERL-servertechnologie en cliënt-software volledig gratis ter beschikking stelt, dient men te beschikken over een krachtige (lees : dure) server (bij voorkeur met RISC-technologie en meer dan 100 Mbyte RAM). Ook de prijzen van de cd-rom-databanken zijn in de regel 50 % hoger bij Silverplatter dan bij andere dataleveranciers. Toch wegen de voordelen op tegen deze nadelen en zijn de kansen vrij hoog dat de Universiteit Antwerpen nog in 1997 overgaat tot het installeren van een ERL-server .

Bovendien gaat de gebruiker steeds meer eisen en wenst hij steeds snellere toegang tot de informatie die via de secundaire informatiebronnen werd gevonden. Hij wil immers zo snel mogelijk *de volledige tekst van het artikel* bekomen nadat hij dit via een bibliografie heeft geïdentificeerd, en bij voorkeur via een eenvoudige muisklik. Ook op dit gebied zou Silverplatter grote vorderingen maken. Ook de BRONCO-databank kan hiervoor dienen : het linken van de vindplaats van de full-text-informatie is vrij eenvoudig te realiseren met behulp van de WWW-technologie.

Deze problematiek van de onmiddellijke toegang tot de primaire informatie, gevonden via bibliografieën en catalogi, vormt één van de componenten van het Vlaamse *Elektron-project*. Het doel van dit project bestaat erin een eerste fase in te onderzoeken of het gezamenlijk aanbieden van externe databanken voor de universiteiten en het hoger onderwijs mogelijk is. Meer bepaald zal de haalbaarheid van licentie-overeenkomsten voor primaire en secundaire bronnen alsook de technische implementatie ervan worden onderzocht. Medio 1998 worden de eerste resultaten verwacht. Een interessante problematiek bij het aanbieden van full-text-informatie is de vraag naar de bewaarplaats van deze informatie : bij de leverancier of bij de bibliotheek die er een abonnementsgeld voor betaald heeft ? Welke optie men ook kiest, de bibliotheek zal er steeds *virtueller* uitzien.

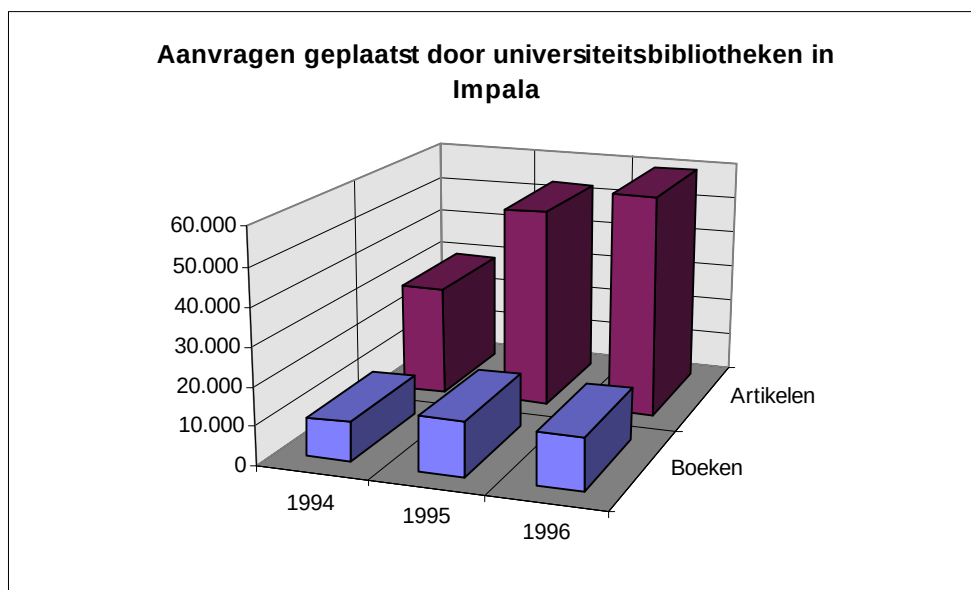
3

VIRLIB DIGITALE DOCUMENTLEVERANTIE

Jan Corthouts

1. De algemene context van IBL

Het interbibliothecaire leenverkeer vormt meer dan ooit een essentieel onderdeel van de dienstverlening van een wetenschappelijke bibliotheek. Het belang van documentleverantie - en vooral dan nog leverantie van artikelen uit tijdschriften - kan onder andere worden afgeleid uit de hieronder staande grafiek.

Waarom is IBL zo belangrijk geworden? De reden hiervoor ligt in de toename van het aantal wetenschappelijke tijdschriften en vooral de sterk toegenomen kostprijs van abonnementen (8 tot 10 % op jaarbasis). Bibliotheken verkeren hierdoor in ernstige moeilijkheden. De toegenomen kost voor tijdschriften wordt niet weerspiegeld in de boekenkredieten die jaarlijks vrijwel constant blijven. De koopkracht van bibliotheken gaat er bijgevolg op achteruit. Bij het hernieuwen van abonnementen worden bibliotheken en departementen/faculteiten jaarlijks pijnlijk geconfronteerd met deze problematiek. Wanneer ad hoc oplossingen in de vorm van *speciale kredieten* niet mogelijk zijn, moeten fataal abonnementen worden opgezegd.

In deze context moet dan ook de problematiek worden bekeken die meestal wordt aangeduid als *Access versus holdings*. In plaats van tijdschriften aan te schaffen (*holdings*) die dan mogelijk gebruikt zullen worden in de bibliotheek (*just in case*), leggen bibliotheken nu vaker de klemtoon op vlotte toegang voor de gebruiker tot tijdschriftencollecties elders (*access*). Pas op het ogenblik dat de gebruiker een artikel nodig heeft, wordt het door de bibliotheek voor hem aangevraagd (*just in time*). Een dergelijk scenario werkt enkel naar behoren indien snel en goedkoop kan worden geleverd. Voorwaarde is dan ook dat er een goede infrastructuur aanwezig is waarbinnen artikelen kunnen worden geïdentificeerd (cd-rom-netwerk, Bronco) en waarbinnen aanvragen voor fotokopieën vervolgens kunnen worden verwerkt (Impala). Het VirLib-project wil onder meer de efficiëntie van documentleverantie verhogen door het toevoegen van een digitale component.

2. Het VirLib-project

Het VirLib-project is een project dat financieel wordt ondersteund door de federale overheid in het kader van het wetenschappelijke ondersteuningsprogramma voor de verspreiding van de telecommunicatie (Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden). Partners in dit project zijn de Koninklijke Bibliotheek Albert I, de bibliotheken van de UA en de ULB, en de firma IRIS (gespecialiseerd in digitale beeldverwerking). Naast het opzetten van image-databanken (cfr. Agrippa), ligt de klemtoon in dit project op elektronische documentleverantie.

Willen we documentleverantie sneller laten verlopen, dan moeten we trachten de weg die een IBL-aanvraag aflegt zo kort mogelijk te houden. De weg die een IBL-aanvraag aflegt bevat drie grote onderdelen:

- het plaatsen van de aanvraag door de gebruiker
- het opvolgen van de aanvraag door de bibliotheek
- het leveren van het gevraagde document

In het VirLib-project wordt voor elk van deze onderdelen nagegaan hoe elektronische toepassingen optimaal kunnen worden ingezet:

- koppeling tussen World Wide Web en de lokale on line-catalogi (inclusief Antilope, CCB en Bronco)
- documentbestelling door de eindgebruiker via elektronische formulieren
- opvolging van de aanvraag door de bibliotheken via een Web-interface met Impala
- levering via FTP rechtstreeks naar de gebruiker onder de vorm van elektronische documenten

3. Bestellen door de eindgebruiker

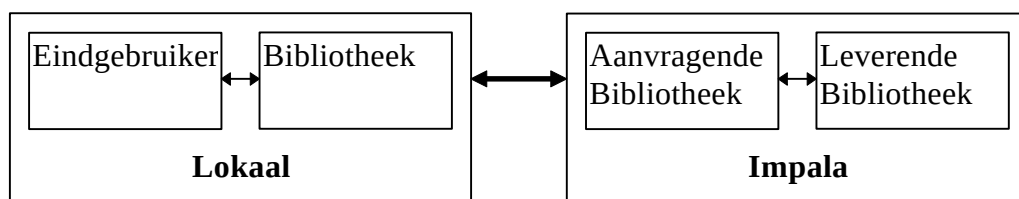
Wanneer we grosso modo de huidige procedure van naderbij beschouwen - en we beperken ons hierbij tot aanvragen voor fotokopieën - dan moeten we concluderen dat die vrij omslachtig is: de gebruiker consulteert een elektronisch bestand (catalogus of databank), noteert gegevens op een formulier, dat dan door de IBL-dienst wordt overgetikt in Impala. Andermaal wordt een catalogus geraadpleegd. In VirLib wordt een werkwijze voorgesteld waarbij gebruikers via het Web het gezochte artikel in kwestie identificeren (bijvoorbeeld met behulp van Bronco) en vervolgens een aanvraag voor fotokopie elektronisch doorsturen naar de IBL-dienst van hun bibliotheek. De gebruiker moet zich dan wel identificeren: niet alle gebruikers kunnen zonder meer deze IBL-dienstverlening gebruiken. Hier moet elke bibliotheek zijn eigen politiek kunnen bepalen. Verder moet ook de bibliotheek stevige garanties hebben m.b.t. de betaling voor geleverde materialen. Het is zonder meer duidelijk dat de gegevens die we thans over onze lezers bewaren voor de leen, moeten worden uitgebreid met gegevens nodig voor elektronische IBL-transacties. Daarover verder meer.

4. Opvolging door de bibliotheek

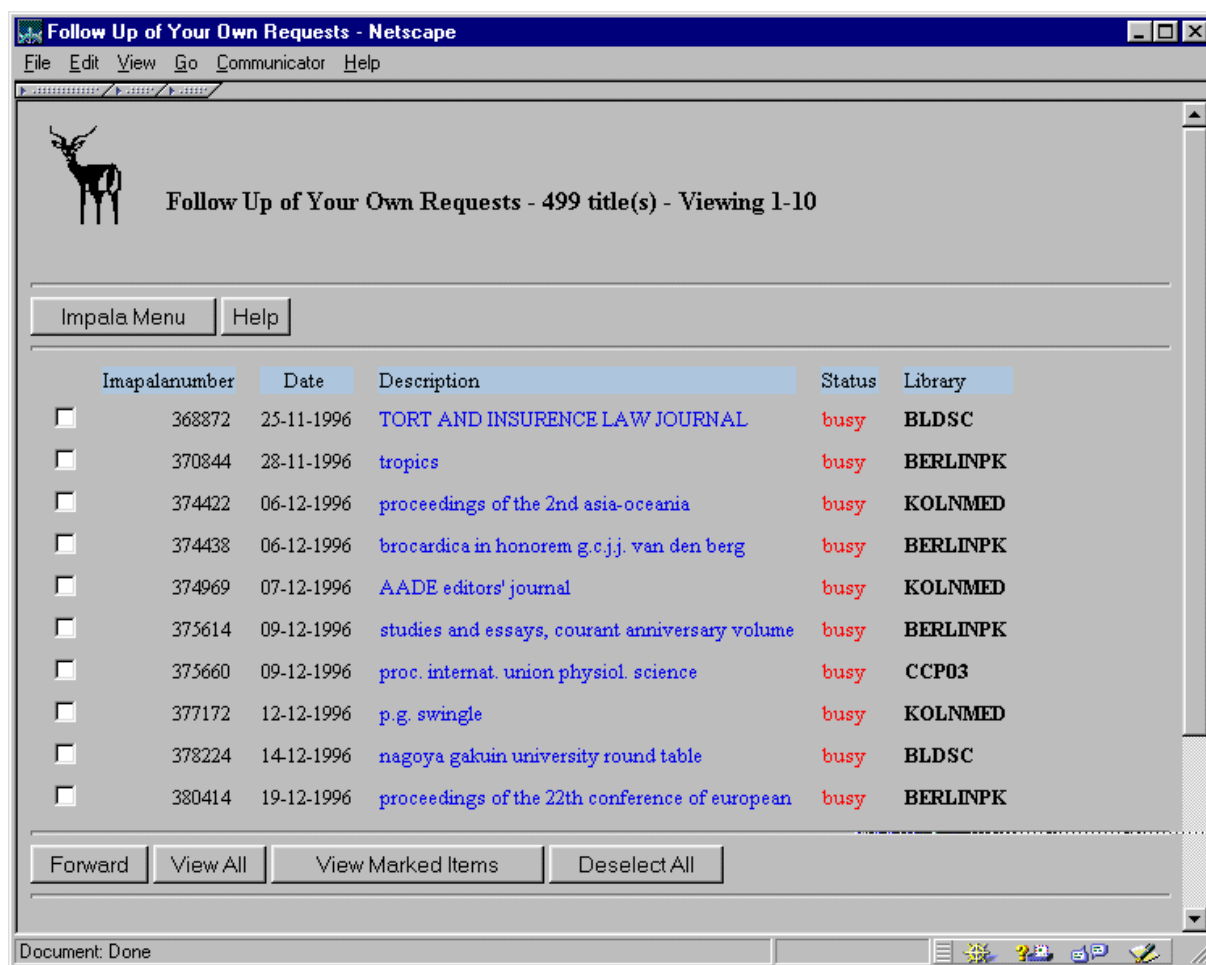
De elektronische aanvraag van de gebruiker komt eerst in het *vagevuur* terecht. Zijn/haar bibliotheek kan beslissen de aanvraag te weigeren om diverse redenen. Indien de aanvraag wordt aanvaard, kiest de IBL-dienst de meest geschikte leveranciers en wordt de aanvraag doorgestuurd naar Impala. In Impala kan de aanvraag dan administratief verder worden opgevolgd.

In dit scenario zijn er bijgevolg twee onderling aan elkaar gekoppelde opvolgingssystemen:

- Impala als opvolgingssysteem tussen bibliotheken
- diverse lokale opvolgingssystemen (voor elke aanvragende bibliotheek één) waarbij bibliotheek en eindgebruiker met elkaar interageren (zie verder onder feedback)

In het kader van het VirLib-project wordt thans de laatste hand gelegd aan een Web-interface.

Met de Web-toegang beschikt Impala niet enkel over een nieuw kleedje. Ook de functionaliteit wordt uitgebreid. Zo zal het mogelijk zijn om meer dan drie potentiële leveranciers te kiezen en zullen IBL-aanvragen meer detailinformatie over de gebruiker bevatten. Net zoals vroeger zal ook de IBL-dienst aanvragen kunnen plaatsen op basis van een on-line-opzoeking. Alleen wordt nu het aanbod van catalogi verruimd met CCB en Bronco (naast de reeds bestaande Zebra en Antilope).

Ook een aantal administratieve gegevens, zoals Impala-statistieken en adressen van Impala-bibliotheken, wordt nu vlotter toegankelijk.

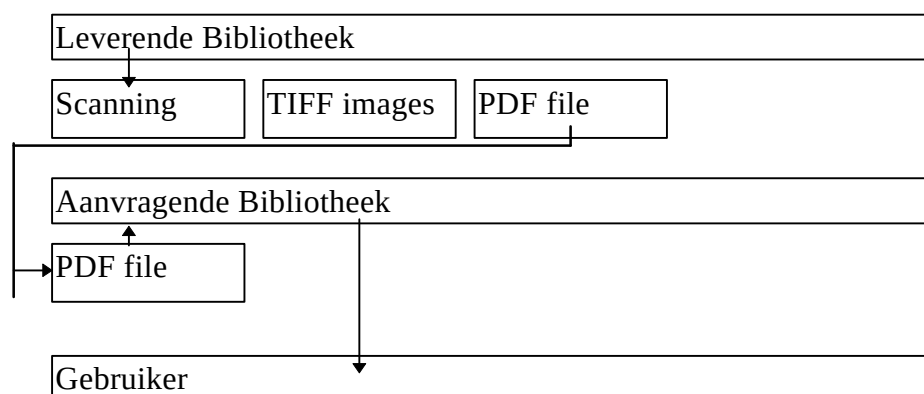
De oude interface naar Impala blijft in zijn huidige vorm behouden maar zal niet verder worden ontwikkeld. Bibliotheken die dat wensen kunnen ze nog enige tijd blijven gebruiken.

5. Leverantie naar de eindgebruiker

Impala werd oorspronkelijk ontwikkeld als een instrument voor de administratieve afhandeling van IBL-aanvragen tussen bibliotheken. In deze context worden fotokopieën geleverd aan de aanvragende bibliotheek en niet rechtstreeks aan de eindgebruiker. Aangevraagde documenten komen binnen op de IBL-dienst. De verdere dispatching gebeurt van daaruit. Met het VirLib-project zal het voor een leverende bibliotheek mogelijk zijn om een besteld document rechtstreeks te leveren aan de eindgebruiker van de aanvragende bibliotheek, zonder dat dit document nog fysiek via de IBL-dienst passeert. Rechtstreekse levering naar de eindgebruiker kan pas wanneer zowel aanvragende als leverende bibliotheek hiertoe principieel bereid zijn. Bijkomende voorwaarde is tevens dat het elektronische leveringsadres van de eindgebruiker gekend is.

Het toevoegen van een digitale component aan IBL betekent tenslotte ook dat een eerste belangrijke stap zal worden gezet inzake elektronisch toeleveren van fotokopieën. Elektronisch leveren impliceert dat een leverende bibliotheek het gevraagde artikel inscant en vervolgens als een elektronisch bestand verstuurt naar de aanvragende bibliotheek, waar het door de gebruiker via het Web kan worden afgehaald, on-line bekeken en afgedrukt. Het is alvast de bedoeling om het produceren van een elektronisch bestand op basis van een papieren document te laten verlopen zonder al te veel tussenkomst vanwege het personeel. Dit vereist dat het IBL-personeel elke pagina inscant net zoals nu voor elke pagina een fotokopie wordt genomen. Het scannen van een pagina resulteert in een TIFF-bestand. Alle TIFF-bestanden die samen het volledige artikel vormen, worden vervolgens automatisch samengevoegd in één PDF-bestand¹. Dit PDF-bestand wordt dan automatisch van de leverende bibliotheek naar de FTP-server van de aanvragende bibliotheek verplaatst. Op dat ogenblik wordt de gebruiker elektronisch op de hoogte gebracht van de aankomst van het gevraagde document en kan hij op de lokale FTP-server van zijn bibliotheek het document afhalen. De inspanningen van het IBL-personeel blijven idealiter beperkt tot het inscannen van documenten. Het samenbrengen van diverse TIFF-files in één PDF-bestand en het versturen van het PDF-bestand van de leverende naar de aanvragende bibliotheek zal in hoge mate automatisch verlopen. Nochtans moet erop worden gewezen dat scanning in vergelijking met fotokopiëren vooralsnog arbeidsintensiever is, te meer omdat scanning vanuit een ingebonden document niet zo makkelijk verloopt. In een aantal gevallen zullen eerst fotokopieën moeten worden genomen die dan vervolgens worden ingescand...

¹ PDF staat voor Portable Document Format. Zoals de naam het aangeeft is een dergelijk bestand ideaal geschikt om via het netwerk te worden verstuurd. Bovendien kan het via een gratis te verkrijgen Reader-toepassing gemakkelijk met Netscape of Internet Explorer worden geïntegreerd.

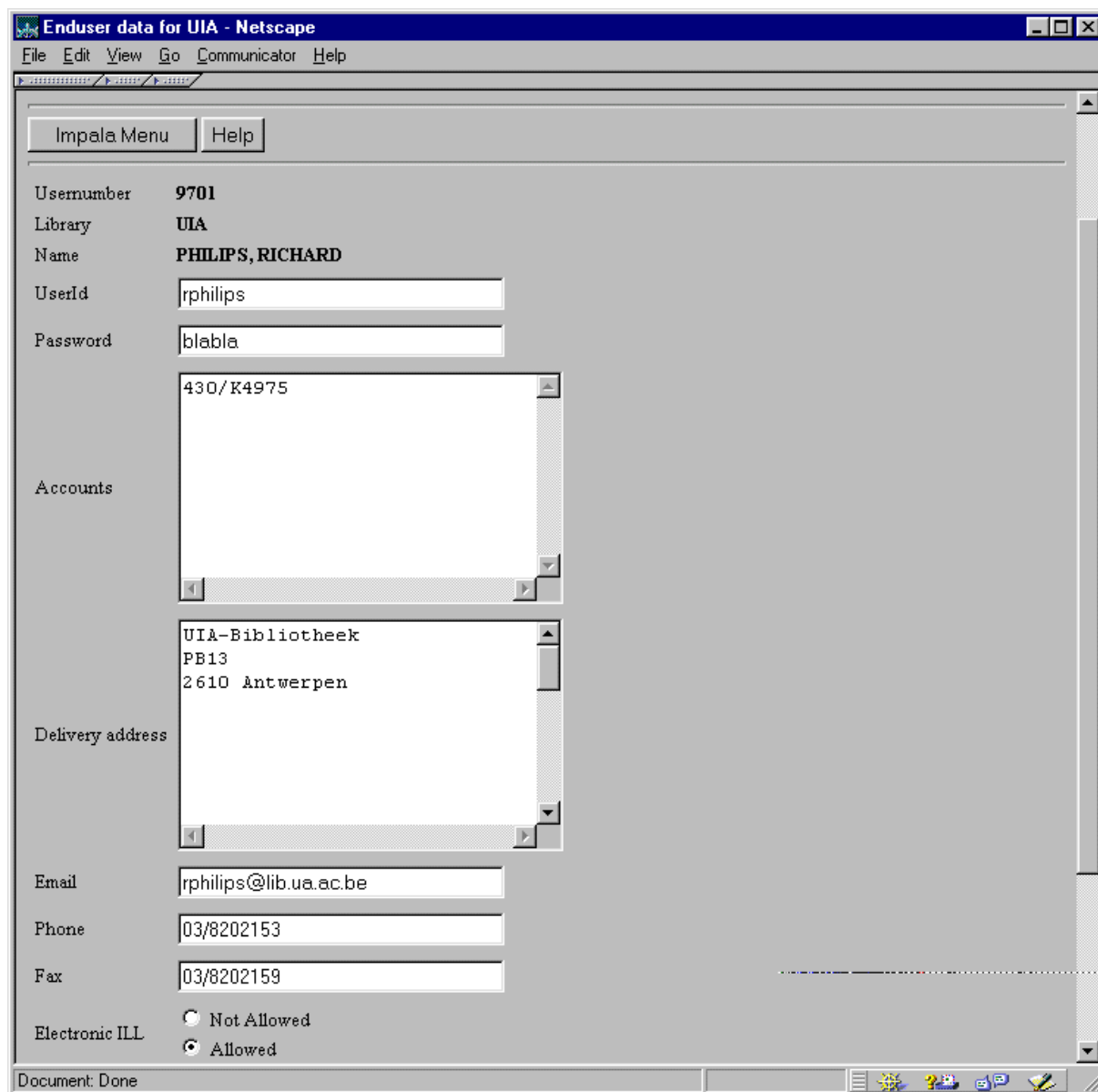
6. Identificatie van de gebruiker en betalingsmodaliteiten

Het is duidelijk dat in de hierboven geschetste context documentleverantie een andere dimensie krijgt, niet in het minst omdat de gebruiker nu op zeer actieve wijze betrokken wordt bij het IBL-gebeuren, zowel op het ogenblik van de plaatsing van de aanvraag als op het ogenblik van de levering. IBL-transacties verlopen haast volledig elektronisch en dat stelt specifieke eisen, zowel naar identificatie van de gebruikers als naar betalingsmodaliteiten.

Identificatie heeft alles te maken met vragen zoals “Wie is deze persoon” , “Is deze persoon wel degelijk degene die hij beweert te zijn?” en “Mag deze persoon gebruik maken van faciliteiten inzake documentleverantie?”. Toegang tot de hierboven geschetste modaliteiten zal met paswoorden worden afgeschermd. Gegevens over de gebruiker kunnen worden gehaald uit de huidige lenersbestanden, maar dienen te worden aangevuld met nieuwe gegevens, zoals het (elektronisch) adres waarnaar geleverd materiaal rechtstreeks kan worden verstuurd. Tenslotte bepaalt elke bibliotheek welke gebruikers toegang krijgen tot deze elektronische IBL (bijv. personeelsleden van de instelling, studenten, externen).

Bibliotheken moeten ook de garantie hebben dat zal worden betaald voor geleverd materiaal. Dit is niet zo evident. In de situatie waarbij rechtstreeks naar de gebruiker geleverd wordt, ontbreekt een moment waarbij de gebruiker bij ontvangst betaalt voor geleverd materiaal. In dit verband wordt gedacht aan volgende opties:

- Personeelsleden van de instelling beschikken vaak over specifieke aanrekeningsnummers waarop zij kosten voor IBL kunnen laten landen (werkingskosten, fondsgelden). In de gebruikersinformatie wordt daarom een overzicht toegevoegd van deze kredieten. Op het ogenblik van een documentbestelling kan de gebruiker het gewenste aanrekeningsnummer selecteren. Succesvolle aanvragen kunnen hierop later gedebiteerd worden. Op regelmatige tijdstippen verschaft het systeem een overzicht van de gedebiteerde bedragen per krediet. Deze overzichten kunnen dan naar de Financiële Dienst van de instelling worden gestuurd voor definitieve betaling.

Enduser data for UIA - Netscape

File Edit View Go Communicator Help

Impala Menu Help

Username **9701**

Library **UIA**

Name **PHILIPS, RICHARD**

UserId

Password

Accounts

Delivery address

Email

Phone

Fax

Electronic ILL ☐ Not Allowed ☒ Allowed

Document: Done

- Voor studenten - maar ook externen indien gewenst - die van deze service gebruik willen maken, zal worden gewerkt met zogenaamde *deposit accounts*: de gebruiker deponeert op voorhand geld voor IBL. Succesvolle aanvragen worden dan tegen deze rekening gaandeweg afgerekend.

Omdat de bibliotheek in beide scenario's zeker is van betaling, kunnen IBL-aanvragen rechtstreeks aan het gebruikersadres worden geleverd. Gebruikers die noch over aanrekeningsnummers noch over een deposit account beschikken, kunnen toch genieten van de vernieuwde IBL-service, maar dan in beperkte mate. Enkel levering naar het gebruikersadres is niet mogelijk. Deze gebruikers zullen zich dus naar de bibliotheek moeten begeven om geleverd materiaal op te halen en ervoor te betalen.

7. Feedback naar de eindgebruiker

Het is belangrijk dat gebruikers op de hoogte worden gehouden van lopende bestellingen. In dit verband wordt gedacht aan twee scenario's:

- Het automatisch versturen van e-mailberichten op een aantal sleutelmomenten (weigering/aanvaarding van de aanvraag, lukken of mislukken van de aanvraag)
- Het lokale opvolgingssysteem fungeert tevens als on line feedbackmechanisme. De gebruiker kan met zijn paswoord via het Web interactief inloggen op het systeem en de status van zijn bestellingen opvragen. Als een document elektronisch geleverd wordt, wordt meteen het netwerk adres (URL) gegeven waar de gebruiker terecht kan voor downloading van het PDF-bestand.

8. Problemen

VUBIS-Antwerpen wil met het VirLib-project IBL een digitale dimensie geven. Alle problemen zijn evenwel nog niet opgelost. Nieuwe problemen zullen gaandeweg opduiken. Een van de punten waaraan in de nabije toekomst meer aandacht zal moeten worden besteed is het copyright gegeven. Het copyright in het algemeen, en de Belgische wet op het auteursrecht (30 juni 1994) in het bijzonder gaan uit van het verbodsrecht op kopiëren. Alleen onder bepaalde voorwaarden en mits de betaling van een vergoeding kunnen kopieën worden aangemaakt voor persoonlijk gebruik. Daarom wordt tussen de Belgische universiteiten en Reprobel, de maatschappij die is opgericht om de verschuldigde vergoedingen te innen, een regeling uitgewerkt voor wat betreft het klassieke fotokopiegebeuren. Deze regeling zal moeten worden uitgebreid tot de elektronische kopie. De bibliotheken die niet in een universiteit thuishoren zullen met Reprobel een analoge regeling moeten treffen.

Verder is het zonder meer duidelijk dat de toepassingen zoals VirLib zwaar afhankelijk zijn van performante netwerkverbindingen en bovendien hoge eisen stellen aan de vaardigheden van zowel gebruiker als bibliothecaris.

4

AGRIPPA

Johan van Hecke

1. Inleiding

Van Hendrik Conscience is het bekend dat hij zijn volk leerde lezen. In 1899 kocht de stad Antwerpen zijn nalatenschap aan en dat werd de basis van wat later het AMVC zou worden, het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven. Dat het AMVC een nauwe band heeft met het boek- en bibliotheekwezen, mag blijken uit zijn vooroorlogse naam: “Museum van de Vlaamsche Letterkunde”. Maar waar bibliotheken zich vooral met boeken en tijdschriften bezighouden, concentreert het AMVC zich precies op andere materialen.

In de bibliotheek zal men verschillende drukken kunnen terugvinden van *De teleurgang van de waterhoek* van Stijn Streuvels. In het AMVC daarentegen zal je rond datzelfde werk totaal andere dingen vinden, zoals het handschrift van die roman, briefwisseling van Stijn Streuvels met de uitgever van het boek, knipsels met besprekingen, de affiche van de film *Mira* naar het boek, foto's van de figuren die model stonden voor de personages uit het boek, een diploma bij het uitreiken van de staatsprijs voor proza, het menu van een feestmaaltijd t.g.v. die bekroning, het spelprogramma van een opvoering van de theaterbewerking, enz. Al die materialen vragen een speciale manier van beschrijven. Daarvoor is Agrippa ontwikkeld.

2. Voorgeschiedenis

De automatisering van het AMVC kent eigenlijk al een hele lange geschiedenis. *De Klapper op het bezit*, een inventaris van de trefwoorden en fondsen bewaard op het AMVC, verscheen voor het eerst in druk in 1955. In 1967 werd het systeem gemechaniseerd d.m.v. ponskaarten, waardoor ook het drukken van de vermeerderde edities van de klapper vereenvoudigd werd. De tweede, derde en vierde druk van de klapper verschenen resp. in 1968, 1973 en 1980.

Deze klapper was een dik boek met allerlei namen i.v.m. het Vlaamse cultuurleven in de brede zin, dus niet alleen letterkundigen, maar ook acteurs, componisten, architecten, schilders, muzikanten, politici, ..., en tal van culturele verenigingen en instellingen. Deze namen stonden alfabetisch gerangschikt. Na de naam vond je (meestal) het jaar van geboorte en eventueel overlijden. Vervolgens kreeg men aan de hand van een reeks mnemotechnische letters een overzicht van wat het AMVC bezat: A voor affiches, B voor brieven, C voor clichés, D voor documenten, enz. De regel werd afgesloten met het cutternummer, een dossiernummer waaronder deze fondsen bewaard werden.

Dat boek was erg handig, vooral ook omdat achterin een lijst met pseudoniemen stond, maar het had ook zijn nadelen. Als een lezer de letter B zag, wist hij niet of hij een mapje met één brief zou krijgen, dan wel een hele kar vol archiefdozen. Ook het personeel van het AMVC zelf stond met dit systeem herhaaldelijk voor problemen. Waar moest men die affiche van *Mira* precies opbergen? Op Stijn

Streuvels? Of op de regisseur, Fons Rademakers? Of misschien op de hoofdrolspeler Jan Decler, of op actrice Willeke van Amelrooy? De scenario-schrijver is anders ook niet mis: Hugo Claus. De affiche-ontwerper had ze waarschijnlijk liefst onder zijn eigen naam gezien.

In 1985 werd beslist om de - bijzonder omvangrijk geworden - klapper volledig te automatiseren en ook een begin te maken met een ontsluiting op BBC-computers van het archief- en documentatiemateriaal. In een eerste stadium werd alles geconcentreerd op de belangrijke brievencollectie. Later werden ook andere deelcollecties aangevat, de films en de affiches, en in mindere mate handschriften, foto's en iconografie. Sinds 1986 is dit systeem raadpleegbaar via een intern netwerk, zowel voor de leeszaalgebruikers als voor de AMVC-medewerkers.

Om de gegevens ook daarbuiten beschikbaar te kunnen stellen, én omdat BBC-computers met 32 k geheugen niet echt meer aan de moderne standaard beantwoordden, werd besloten een nieuw systeem op te bouwen binnen Vubis Antwerpen. Dat resulteerde in Agrippa, een systeem dat niet alleen in de leeszaal kan worden geraadpleegd, maar meteen ook op het World Wide Web aangeboden wordt (<http://www.ua.ac.be/AGRIPPA/agrippa.html>). Agrippa wordt best geraadpleegd met Netscape 3.0 en probeert de mogelijkheden van deze browser optimaal te gebruiken.

3. Agrippa

3.1. De klapper

Centraal in Agrippa staat nog steeds de klapper, die ondertussen is uitgegroeid tot een waar encyclopedisch apparaat met 50.000 namen van personen, verenigingen, tijdschriften, uitgeverijen, instellingen of abstracte begrippen. (In de rest van dit betoog zal ik, om het eenvoudig te maken, enkel een onderscheid maken tussen personen en verenigingen, waarbij verenigingen staat voor alles wat geen persoon is.) Vanuit deze centrale gegevensbank worden links gelegd naar de stukken, beschreven in de deelinventarissen.

Welke gegevens vindt men nu terug in deze klapper?

Om te beginnen de naam, met al zijn alternatieve vormen, varianten, pseudoniemen, acroniemen. Zo loop je niet verloren in de wirwar van pseudoniemen en de soms voortdurend van naam veranderende theatergezelschappen. Momenteel worden ook, voor zover voorradig, portretfoto's ingescand, waardoor personen een gezicht krijgen. Deze foto's worden niet meteen op het scherm getoond, maar in bytes wordt de grootte van de gif-files aangegeven. Indien men die foto niet nodig heeft, hoeft men ze ook niet op te vragen, wat tijd en geld uitspaart.

Vervolgens krijgen we de plaats en datum van de geboorte van de gevraagde persoon, of de oprichtingsdata van de vereniging, gevolgd door gelijkaardige gegevens i.v.m. de dood van die persoon of de ontbinding van de vereniging.

Daarna wordt het lemma verder gesitueerd door met een beperkt aantal trefwoorden de sfeer weer te geven waarbinnen de persoon of vereniging actief is of was, bv. proza, film, politiek... Die lijst met situeringen is op dit moment tot een veertigtal trefwoorden beperkt, waaruit de invoerder er zoveel mag kiezen als hij nodig acht.

Indien dat niet voldoende is, kan men nog een biografie of historiek intikken. Als die biografie niet te lang is, verschijnt zij onmiddellijk op het scherm, anders is zij opvraagbaar via een hyperlink.

Al deze gegevens zijn voor iedereen interessant. Zij worden gevolgd door specifieke AMVC-gegevens, zoals het identificatienummer, voor mensen die op het AMVC een eigen dossier hebben, en een overzicht van de soorten materiaal die over die persoon onder dat nummer bewaard worden. Er

zijn ook nog twee tekstvelden voorzien: één voor relevante informatie voor de archiefgebruiker (bv. dat het archief nog niet ontsloten is, of dat men best nog een ander dossier raadpleegt), en één voor interne informatie, die alleen voor het AMVC-personeel bestemd is (bv. het adres van de nabestaanden van een bekende Vlaming).

De rest van de informatie die je op het scherm krijgt, zijn hyperlinks die verwijzen naar verbanden met andere personen en verenigingen in de klapper, en naar de beschrijvingen in de deelinventarissen. Je kan hier meteen aflezen hoeveel beschrijvingen er zijn van brieven die door deze persoon of vereniging geschreven zijn of ontvangen werden, en hoeveel keer ze als onderwerp bij een brief opgenomen werden.

Je kan zien hoeveel affiches er zijn i.v.m. het onderwerp; hoeveel affiches er door iemand ontworpen zijn, of hoeveel er bij iemand gedrukt zijn.

Bij de foto's kom je te weten op hoeveel foto's iemand of iets afgebeeld is, hoeveel foto's er verband houden met die persoon, of hoeveel foto's hij genomen heeft.

Bij de handschriften leer je hoeveel handschriften van een schrijver of componist er in detail beschreven zijn.

Door op zo'n hyperlink te klikken, kom je meteen in de deelinventaris terecht waar je al die stukken één voor één kan bekijken.

Vervolgens vindt de gebruiker een aantal interessante relaties. Meestal gaat het om een relatie tussen een persoon en een vereniging. Bij de persoon lees je welke functie hij had of heeft binnen bepaalde verenigingen. Bij de vereniging krijg je een overzicht van de belangrijkste functionarissen. Momenteel beperkt dit zich tot wat voor het AMVC relevant is, maar in veel gevallen levert dit toch al een aardig curriculum op.

Een ander type relatie is de zie ook-relatie, die aangeeft dat rond datzelfde onderwerp nog materiaal in een ander dossier.

Bij verenigingen kan je een overzicht krijgen van de onderafdelingen. Dit is belangrijk, aangezien elke onderafdeling van een vereniging zijn eigen voorzitter, secretaris en medewerkers kan hebben. Je kan hier ook ontdekken op welke wijze een bepaald dossier onderverdeeld is.

Tenslotte vind je ook familie- en verwantschapsrelaties terug.

Behalve dit bijna encyclopedische aspect heeft deze klapper nog een tweede functie, nl. die van autoriteitscontrole. Nog meer dan de boekenwereld, heeft het archief last met homoniemen. Met de klapper en het daarbijhorende nummer wordt elke persoon ondubbelzinnig gedefinieerd. Een logisch voorbeeld is de combinatie van veel voorkomende familienamen, zoals Peeters, met veel voorkomende voornamen, zoals Jan of Karel. Maar het kan ook subtieler. Lodewijk van Boeckel, bijv., die als roepnaam Louis heeft. In het AMVC zijn er zo drie verschillende: een geneesheer, een germanist gespecialiseerd in de oude rederijders en een kunstschilder. Twee van hen werden geboren in Lier en woonden er ook, en ze zijn allebei gestorven in 1944. Wanneer je dan een brief hebt uit 1920 aan L. van Boeckel in Lier, ben je bij de invoer genooddaakt uit te zoeken om welke van de twee het gaat. Pas dan kan je een link leggen tussen de brief en de correspondent. Nu zijn deze Van Boeckels geen familie van elkaar, maar het kan ook anders. De kunstschilder heeft trouwens een zoon die ook kunstschilder is en ook Lode heet.

Een van de zetelende Antwerpse gemeenteraadsleden is Antoinette van Helmoortel-Pecher. Zij is een telg uit een geslacht van liberale Antwerpse politici. Haar vader heette Edward, haar grootvader ook, haar betovergrootvader eveneens, en zo ook diens vader. Een bijkomend nadeel bij deze Pechers is dat hun handschrift nogal gelijkend is. Met de informatie in de klapper is het soms vrij eenvoudig om

allerlei documenten aan de juiste persoon te koppelen. Soms is de klapper ontoereikend, en dan moet de AMVC-invoerder zelf op zoek gaan naar extra informatie. Die informatie wordt dan toegevoegd in de klapper, bv. in het veld voor biografische informatie of door het leggen van links met andere elementen uit de klapper. Op die manier blijft de informatie bewaard, tot nut van invoerder en gebruiker.

3.2. De brieveninventaris

Kwantitatief de belangrijkste deelinventaris in Agrippa is de brieveninventaris. Deze wordt geraadpleegd vanuit de klapper. Bij elk klapper-item kan je zien hoeveel brieven er beschreven zijn van, aan of over dit item. Je klikt daarvoor op de gewenste link en krijgt dan een chronologisch overzicht van alle brieven, gerangschikt per jaar, met de ongedateerde brieven bovenaan. Als je speciaal in de briefwisseling vanaf een bepaald jaar geïnteresseerd bent, kan je dat jaartal intikken en springt Agrippa meteen naar daar.

Als je daarentegen niet in alle correspondenten geïnteresseerd bent, maar een specifiek iemand in gedachte hebt, kan je het zoekresultaat daarop reduceren.

Mede dankzij de conversie van de gegevens uit het oude BBC-systeem van het AMVC zijn in Agrippa momenteel zo'n 325.000 brieven opgenomen in zo'n 170.000 beschrijvingen. De discrepantie tussen die twee aantallen is te verklaren door twee types beschrijvingen, die door mekaar gebruikt worden.

Het eerste type is de individuele briefbeschrijving, die bestaat uit de datum van de brief, het inschrijvingsnummer, de magazijnplaats (wat moet helpen om de brief terug te vinden), de taal waarin hij geschreven is, en eventueel een annotatie, informatie die kan gaan over eventuele bijlagen tot de volledige tekst van de brief. Met hyperlinks worden aan de brief de briefschrijver, de geadresseerde en eventuele onderwerpen gehangen.

Het tweede type is de groepsbeschrijving. Wanneer de briefwisseling tussen een briefschrijver en een geadresseerde uit meer dan 10 brieven bestaat, wordt ze meestal globaal beschreven (om het een beetje vooruit te laten gaan). In dat geval worden twee datums ingevoerd: het jaar (of de datum) van de eerste brief en het jaar (of de datum) van de tweede. In plaats van het inschrijvingsnummer wordt dan het aantal brieven opgegeven. De rest van de beschrijving is identiek aan de individuele beschrijving.

In een heleboel gevallen heeft het inderdaad ook weinig zin om grote correspondenties stuk voor stuk te beschrijven. Zo vind je bij de brieven aan de moeder van Michel Seuphor 403 brieven van haar zoon: 100 zonder datum en 303 in de periode 1922-1943. Het zou voor de onderzoeker weinig relevant zijn om individuele beschrijvingen van deze brieven te zien, ook al omdat er in het systeem in totaal 590 brieven zitten van Michel Seuphor (die trouwens nog alive and kicking is and living in Paris) in het systeem zitten.

Tegenwoordig wordt er naar gestreefd om bij groepsbeschrijvingen de brieven zoveel mogelijk per jaar te groeperen, omdat dat toch een duidelijker beeld geeft over de correspondentie: in welke jaren werd er veel geschreven, in welke minder of helemaal niet?

Bij elke briefbeschrijving kunnen zoveel links met de klapper worden gelegd als men nodig acht. Eén brief kan door meerdere mensen ondertekend zijn, en die mensen kunnen ook voor een bepaalde vereniging schrijven. Al die gegevens kunnen zonder probleem opgenomen worden.

Iets moeilijker ligt het met de onderwerpsontsluiting. In het reeds vermelde annotatieveld kan je rustig een korte samenvatting van de brief opnemen, of desnoods de hele tekst, maar je kan daar niet op zoeken. Aanvankelijk werd ook afgezien van ontsluiting op onderwerp, omdat dat veel moeilijker is dan het aangeven van briefschrijver en correspondent. Maar de mogelijkheid om met hyperlinks toch onderwerpsgegevens uit de klapper aan een brief te hangen, werd wel voorzien, en wordt bv. voor het

Camille Huysmansarchief op het AMVC systematisch gebruikt. Uiteraard is deze ontsluiting erg oppervlakkig en beperkt ze zich tot namen van personen en verenigingen en een aantal abstracte begrippen. Voorlopig is het echter nog niet mogelijk om bij de 8662 brieven van en aan Streuvels aan te geven welke er over *De teleurgang van de waterhoek* gaan.

3.3. De affiche-inventaris

De spectaculairste deelinventaris van Agrippa is de affiche-inventaris. Hierin staan meer dan 10.000 posters beschreven en bij 10 % daarvan is een afbeelding opgenomen, meestal in kleur. Behalve het feit dat het aantrekkelijk is om kleurenplaatjes op je scherm te krijgen, heeft dit ook een praktisch nut. Het is nu niet meer nodig de affiches voortdurend te manipuleren. De leeszaalgebruikers of de mensen thuis, hoeven enkel op de hyperlink “foto” te klikken om een behoorlijk idee te krijgen van hoe het stuk eruit ziet. Enkele interessante affiche-ontwerpers van wie je zo een mooi overzicht van hun werk krijgt, zijn Alfred van Neste, Lode Sebreghs, Hugoké, Albert Daenens en Leo Marfurt.

Maar je krijgt uiteraard meer. In de beschrijving krijg je elk belangrijk tekstelement dat op de affiche afgedrukt is. Daarna volgt de datum van de geafficheerde activiteit. De invoerder kan hierbij aangeven of het om een exacte datum gaat, een gereconstrueerde datum (die dan tussen vierkante haken verschijnt), of een schatting (ca.). In het slechtste geval blijft de affiche ongedateerd: s.d. of s.a. (als men wel dag en maand kent, maar niet het jaar). Al deze mogelijkheden treden trouwens ook op bij de datumbeschrijving bij de brieven.

Bij affiches n.a.v. activiteiten die een langere periode bestrijken (toneelvoorstellingen, tentoonstellingen) kan een tweede datum worden ingevoerd, die de periode afsluit.

Verder worden aangegeven: de plaats van de geafficheerde activiteit, het formaat van de affiche, het inschrijvingsnummer en de bewaarplaats in het magazijn.

Ook hier worden met hyperlinks relaties gelegd met de klapper. Op die manier wordt dus ons eerder genoemd probleem met de affiche van Mira opgelost: alle gewenste trefwoorden worden gewoon aan deze ene beschrijving gehangen. Daarnaast zijn er speciale links voorzien voor de drukker van de affiche, de lithograaf en de ontwerper. Op deze manier ontstaat meteen ook een drukkersinventaris en een ontwerperscatalogus, die verrassende inzichten bieden.

Maar in deze inventaris kan nog meer. Door op het beginscherm in het vak trefwoord te klikken, krijg je enkele alternatieven: affiche, foto, handschrift. Wanneer je affiche selecteert, zal Agrippa het daarnaast ingetikte woord gaan zoeken in de velden met de affichebeschrijving: zo komen we onmiddellijk terecht bij de affiche van Mira.

3.4. De foto- en handschrifteninventarissen

De foto- en handschrifteninventarissen zijn opgebouwd volgens dezelfde structuur als de affiche-inventaris. Bij de foto's is het enige fundamentele verschil dat men een type moet aanduiden: zwart-wit foto, kleurenfoto, sepiakleurige foto, kleurendia, zwart-wit negatief, enz. Voor de rest heb je ook hier weer de beschrijving, de plaats, de datum, de magazijnplaats, het inschrijvingsnummer, een annotatieveld. Je kan een onbeperkt aantal trefwoorden aanhangen en uiteraard ook de fotograaf. Ook hier kan worden gezocht op alle woorden uit de beschrijving (vb.: Mira).

Als er van een en dezelfde foto meerdere exemplaren bestaan, worden die allemaal samen beschreven, maar de mogelijkheid bestaat om bepaalde specifieke kenmerken apart aan te geven: afwijkende formaten, opdrachten, beschadigingen...

De beschrijving van handschriften is iets complexer. Bij de titel van de handschriften kan je, als dat nodig zou zijn, aangeven of het een omschrijving is, het incipit (d.w.z. de eerste regel bv. van een gedicht) of een overkoepelende titel. Als het een omschrijving is, zal die tussen vierkante haken worden geplaatst, een incipit komt tussen aanhalingstekens op het scherm. Als op het manuscript een van de publikatie afwijkende titel staat, kan je de definitieve titel opgeven.

Vervolgens kan je aanklikken om welk stadium van het manuscript het gaat (handschrift, typoscript, verbeterd typoscript, verbeterde drukproef, verbeterde druk of afschrift), welk genre het is (verhalend proza, beschouwend proza, poëzie, drama of muziek) en of het gesigneerd is.

De andere gegevens (data, plaats, formaat, inschrijvingsnummer, magazijnplaats en annotatie) zijn dezelfde als bij foto's en affiches. Alleen is er ook nog plaats voorzien voor het aantal vellen en het aantal beschreven bladzijden van het handschrift.

Tenslotte moet je de auteur aangeven, met een hyperlink, en eventueel onderwerpen, de tekstschrijver bij muziekhandschriften, een illustrator en verder trefwoorden voor opdrachten, vertalers, inbinders enz.

Voor het opzoeken in de handschrifteninventaris kan je best via de klapper gaan, als je op één auteur wil zoeken. Wil je een specifieke titel hebben, dan kan je via 'handschrift' op het beginscherm een woord intikken.

Zoals in de klapper is ook in alle andere Agrippa-modules een info-veld voorzien voor interne informatie. Deze info is enkel door mensen van het AMVC opvraagbaar en kan allerlei nuttige gegevens bevatten zoals de nummers van clichés van het beschreven stuk met het oog op reproductie, enz.

3.4. De toekomst

Wat zijn nu de toekomstperspectieven van Agrippa? Er staan nog een aantal modules op stapel, in eerste instantie de deelinventaris iconografie, en later nog klank- en beeldarchief, liederen en gedrukte muziek, en een documentenmodule om uiteenlopende zaken als diploma's, spelprogramma's, plannen, menu's, pamfletten, enz. te beschrijven. Er staat ook iets op stapel om literaire en andere prijzen op een handige manier aan de gebruiker te tonen. Verder moeten nog meer gesofistikeerde printprogramma's worden geschreven en zal de mogelijkheid worden geboden tot zeer gecompliceerde zoekoperaties, in de stijl van "ik wil al de brieven zien die op een derde februari geschreven zijn door mensen die tussen 1880 en 1933 geboren zijn in Wetteren en iets te maken hebben met muziek". Maar ik neem aan dat u daarop niet zit te wachten.

5

HELP DESK

Marc Jeurissen

1. Historiek

Het begrip “Help Desk” heeft binnen Vubis-Antwerpen een erg dubbelzinnig verleden. Het werd altijd als erg belangrijk beschouwd, maar vreemd genoeg nooit uitgewerkt.

Eén van de redenen hiervan is het feit dat de opvang van problemen, zonder al te veel vertragingen te veroorzaken, blijkbaar ook kan zoals het tot nu toe gebeurde; het systeem viel m.a.w. niet stil omdat er geen Help Desk was.

Steeds nieuwe projecten en taken houden het beperkte automatiseringsteam ook meer dan voldoende bezig, zodat de verleiding groot is om een project, dat op het eerste zicht niet zo dringend is, steeds maar vooruit te schuiven.

Een eerste stap naar een meer gestructureerde werkwijze was Hyperlib, het recentste Europese project. Met behulp van de hierin ontwikkelde tools worden tegenwoordig zowat alle belangrijke procedures gedocumenteerd, met een grote tijdsbesparing in het geval van problemen tot gevolg.

De organisatie van een Help Desk past hier perfect bij aan en zodoende werd de knoop tot ontwikkeling ervan definitief doorgehakt.

2. Huidige situatie

Probleemmeldingen kunnen op verschillende manieren binnenkomen. De regel is dat een e-mail gestuurd wordt, maar omdat er geen geregulariseerde opvang aan verbonden is, is het begrijpelijk dat de gebruiker dit aanvoelt als het uitsturen van een noodkreet op goed geluk.

Allereerst is het al niet altijd duidelijk aan wie de melding moet worden gestuurd. Weet men het wél, dan loopt men nog altijd het risico dat de specialist terzake afwezig is. Dikwijls wordt dan maar een e-mail gericht aan alle mensen van het automatiseringsteam tegelijk, of wordt er naar de telefoon gegrepen, of - indien dat mogelijk is - komt men even langslopen. Het probleem wordt gegarandeerd opgelost maar de melder is niet altijd op de hoogte van de stand van zaken en zelfs niet altijd van het feit dat alles inderdaad opgelost is.

De oplossers zelf kampen ook met verschillende nadelen van de huidige toestand. Zo is het praktisch onmogelijk een efficiënte tijdsindeling te hanteren. De telefonische oproepen worden, indien mogelijk, onmiddellijk opgelost, ook als het geen dringende zaken betreft. Het risico op vergeten of verliezen van een inderhaast bekrabbeld papiertje is immers te groot. Meldingen via e-mail staan verspreid tussen dikwijls tientallen andere

berichten; bovendien zijn ze niet altijd voor de persoon in kwestie bestemd. Er moet dan onderling worden afgesproken wie nu dit probleem voor zijn rekening neemt. Oplossingen worden niet gedocumenteerd of bijgehouden. Het gevolg is dat een terugkerend probleem dikwijls te veel tijd in beslag neemt omdat er terug naar de oplossing moet worden gezocht. Dit is zeker het geval indien de specialist van het probleemdomein om één of andere reden afwezig is.

3. Nieuwe situatie: Help Desk

Het boven uiteengezette gemis aan structuur moet door deze nieuwe applicatie worden opgevangen. Eigenlijk is de Help Desk meer dan een stuk programmatuur. Het houdt een andere manier van werkorganisatie in, steunend op deze software.

3.1. Administratie

3.1.1. Gebruikers

De Help Desk kent 4 soorten gebruikers:

1. de *administrator* of Help Desk-verantwoordelijke staat in voor de toewijzing van een nieuw probleem aan een specialist ter zake. Verder is hij verantwoordelijk voor de algemene administratie van de Help Desk, zoals het definiëren of verwijderen van organisaties, gebruikers, rubrieken en specialisten.
2. een *manager* kan problemen toegewezen krijgen en is een potentiële administrator. In het geval deze laatste onbeschikbaar is kan een manager zichzelf tot administrator promoveren.
3. een *executive* of specialist kan problemen toegewezen krijgen.
4. een gewone *gebruiker* kan vanzelfsprekend problemen rapporteren en zijn gemelde problemen opvolgen

3.1.2. Rubrieken en Frequently Asked Questions

Een probleem kan één of meerdere rubrieken toegewezen krijgen door de administrator of executive.

De lijst met *Frequently Asked Questions*, waarop de executives een beroep kunnen doen (cf. 3.2.5.), steunt hier volledig op.

Hoe fijner dus de hier ontwikkelde structuur, hoe meer doeltreffend deze zoeklijst wordt. Vanzelfsprekend zal deze structuur geleidelijk nog worden verbeterd en uitgebreid naarmate de Help Desk in gebruik is.

3.1.3. Andere

Naast de administratie van gebruikers en rubrieken zijn er nog verschillende kleinere opties, elk met de bedoeling een zo groot mogelijke flexibiliteit te bewerkstelligen. Zo hebben de executives de mogelijkheid zich als onbeschikbaar op te geven; een voor het systeem onbekende afzender (bv. een tweede e-mailadres van een gebruiker) kan aan een gekende worden gelinkt enz.

3.2. Het traject van een melding

3.2.1. Een nieuw bericht versturen

Eén van de eerste vragen die we ons bij het ontwerp stelden was: hoe gaan we de gebruiker zijn of haar probleem laten melden?

Een invulformulier op het WWW is een mogelijkheid, ervan uitgaand dat iedereen van het netwerk toegang heeft tot Internet, wat op dit ogenblik nog niet het geval is. Op zo'n formulier kan een aantal opties worden aangeboden die via e-mail moeilijker te verwezenlijken zijn, zoals het aanduiden van een prioriteit, het toekennen van trefwoorden en/of rubrieken enz.. Deze extra mogelijkheden zullen echter ongetwijfeld ook voor een aantal problemen zorgen. De meeste meldingen zullen begrijpelijkerwijze een vrij hoge prioriteit toegewezen krijgen, rubrieken zullen dikwijls ofwel niet ofwel overvloedig toegekend worden. We gaan ervan uit dat de melder slechts geïnteresseerd is in het zo snel mogelijk doorgeven van zijn probleem zonder bijkomende classificatie of andere voor hem of haar weinig relevante zaken.

Als die extra opties overbodig zijn, biedt een WWW-formulier geen enkele meerwaarde en is er geen reden om af te stappen van e-mail, waarmee de meeste gebruikers al vertrouwd zijn.

Melding van een probleem gebeurt door een e-mail te sturen naar:

- gebruiker *helpdesk* in de *Vubis mailgroep* voor iedereen die het Vubis-mailpakket gebruikt
- *helpdesk@lib.ua.ac.be* voor mensen die met een ander mailpakket werken

Vanzelfsprekend blijft telefonische melding mogelijk voor uitzonderlijke gevallen. De Help Desk-verantwoordelijke zal één en ander dan via een WWW-invulformulier in de Help Desk-applicatie moeten ingeven, zodat het bericht verder op de standaard manier opgevolgd en verwerkt kan worden.

3.2.2. Van mailbox naar databank

Een volledig automatisch proces controleert op regelmatige tijdstippen de mailbox *helpdesk*, en voert de volgende handelingen uit op een gevonden bericht:

- de melding wordt in de databank ingevoerd onder het etiket *nieuw*; datum en tijd van aankomst worden genoteerd
- de melding verschijnt eveneens in de lijst *Uitstaande meldingen* van de verzender, tenminste indien deze door Help Desk gekend is (cf. 3.2.3.).
- een uniek identificatienummer of ticket wordt toegekend en moet worden vermeld in alle correspondentie (cf. 3.2.4.) tussen Help Desk en verzender
- de verzender krijgt een e-mail terug met bevestiging van ontvangst en vermelding van het ticket
- de administrator wordt per e-mail op de hoogte gebracht van de aankomst van een nieuwe melding

Een aantal attributen wordt standaard aan een nieuw bericht toegekend:

- elke keer er iets met een bericht gebeurt, verandert de status. De status bij ontvangst is *nieuw*. Andere mogelijke statussen zijn (zie verder in de tekst voor hun respectieve verklaringen):
 - ♦ extra informatie gevraagd
 - ♦ extra informatie verstrekt
 - ♦ in behandeling
 - ♦ uitgesteld

- ◆ terug aan administrator
- ◆ opgelost
- ◆ terug geopend
- prioriteit *normaal*
- de administrator wordt als standaard specialist voor een nieuwe melding genoteerd. Op die manier kan een bericht nooit “stuurloos” blijven rondhangen. Er is altijd een verantwoordelijke.

3.2.3. Rol van de administrator

De administrator kan een overzichtslijst en detailinformatie opvragen van alle nieuwe meldingen.

Zijn taken omvatten het volgende:

- de verzender van een bericht kan niet gekend zijn door de Help Desk. Deze moet dan worden ingevoerd of gelinkt aan een gekende gebruiker. Een bericht met een ongekende verzender kan niet worden doorgestuurd aan een executive.
- het aanwijzen van een verantwoordelijke of executive (cf. 3.2.5.). Indien deze verantwoordelijke niet beschikbaar is, krijgt het bericht de status *uitgesteld*.
- het catalogiseren van het probleem door er rubrieken aan toe te kennen (cf. 3.1.2.). Dit is niet noodzakelijk; ook de aangewezen specialist kan dit nog doen.
- het eventueel wijzigen van de prioriteit.
- het eventueel toevoegen van notities, bestemd voor de executive.
- indien nodig, het vragen van extra informatie aan de verzender (cf. 3.2.4.)

Bovendien kan hij:

- bijkomende gegevens over een probleem, die om één of andere reden als een nieuwe melding werden geregistreerd, samenvoegen met het oorspronkelijke bericht. Het nieuwe bericht verdwijnt. Dit is bijvoorbeeld het geval indien de originele melding reeds als *opgelost* genoteerd stond in de Help Desk.
- een opgelost probleem heropenen. Hiervoor heeft hij een zoekprofiel ter beschikking, vermits opgeloste problemen in geen enkele overzichtslijst nog zijn terug te vinden.

Na registratie verdwijnt het bericht uit de “nieuwe meldingen” en verschijnt het in de lijst met *Toegewezen meldingen* van de executive. Deze laatste wordt daarvan op de hoogte gebracht via een e-mail.

De status verandert naar *in behandeling* of *extra info gevraagd*. In het eerste geval krijgt de verzender een e-mail met vermelding van de nieuwe status en de aangewezen specialist, in het tweede geval een e-mail met de bijkomende vragen.

3.2.4. Correspondentie via Help Desk

De administrator of executive kan extra informatie over een gemeld probleem vragen (cf. 3.2.3.). Deze mail komt bij de verzender binnen met volgende structuur in de onderwerps- of titellijn:

Re: id: titel

Re: de afkorting van *Reply*, zoals gebruikt door alle mailpakketten
id: het identificatienummer van de melding

titel: de oorspronkelijke titel van de melding

De melder kan hier best op antwoorden door op zijn beurt de *reply* functie van zijn mailpakket te gebruiken. Zo blijft de *Re: id*: syntaxis behouden. De Help Desk applicatie herkent hieraan dat het informatie over een reeds gekend probleem betreft en maakt derhalve geen nieuwe melding aan, maar voegt de nieuwe gegevens bij de melding met identificatienummer *id*. De verantwoordelijke voor het probleem wordt per e-mail van de aankomst van de aanvullende informatie op de hoogte gebracht.

Vanzelfsprekend kan de melder ook op eigen initiatief extra gegevens over een probleem doorsturen, mits de *Re: id*: structuur dan manueel in de onderwerpslijn in te tikken.

3.2.5. Rol van de executive

De door de administrator aangewezen specialist wordt automatisch via e-mail op de hoogte gebracht dat er een nieuw probleem te wachten staat in zijn of haar lijst met *Toegewezen meldingen*.

De verantwoordelijke kan de volgende handelingen uitvoeren:

- extra informatie aan de verzender vragen, net zoals de administrator dit kan (cf. 3.2.4.)
- het probleem de status *uitgesteld* geven, indien om één of andere reden niet direct in een oplossing kan worden voorzien
- het probleem terugsturen naar de administrator indien het naar zijn mening verkeerdelijk aan hem is toegekend. Het bericht verschijnt dan terug in de overzichtslijst van de nieuwe berichten, met status *Terug aan administrator*. Deze laatste wordt automatisch per e-mail verwittigd en moet dan een andere specialist aanduiden.
- rubrieken (cf. 3.1.2.) toekennen of door de administrator reeds toegekende rubrieken verwijderen. Dit is noodzakelijk opdat het probleem uiteindelijk de status *Opgelost* zou kunnen krijgen.
- in de lijst met *Frequently Asked Questions* (cf. 3.1.2.) naar oplossingen van gelijkaardige problemen zoeken
- het probleem oplossen, de oplossing omschrijven in het voorziene notitieveld en status *Opgelost*, in *FAQ* of *Opgelost, niet in FAQ* toekennen, al naargelang het via de gespecificeerde rubrieken moet kunnen worden teruggezocht of niet (cf. 3.1.2.). De verzender wordt automatisch op de hoogte gebracht, het bericht verdwijnt uit de lijst met *Toegewezen meldingen* van de executive en *Uitstaande meldingen* van de verzender.

3.3. Opvolging

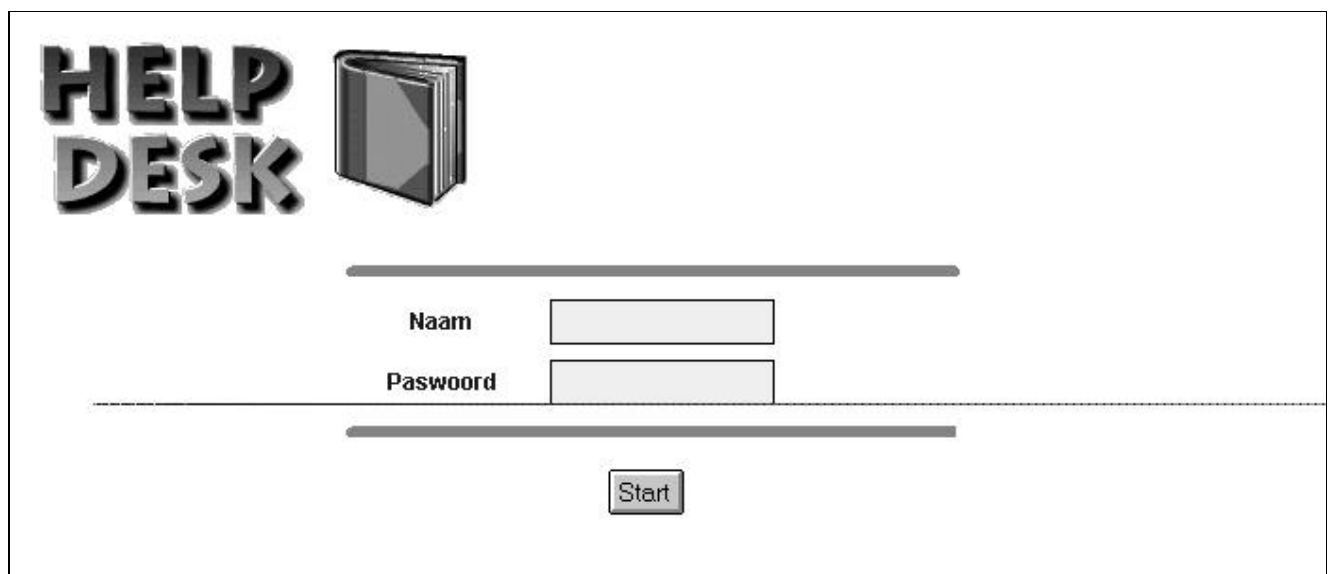
De overzichtslijsten van administrator en executive werden in paragrafen 3.2.3. en 3.2.5. besproken.

De gebruiker kan een overzicht krijgen van zijn gerapporteerde, nog niet opgeloste, meldingen, en wel op twee manieren:

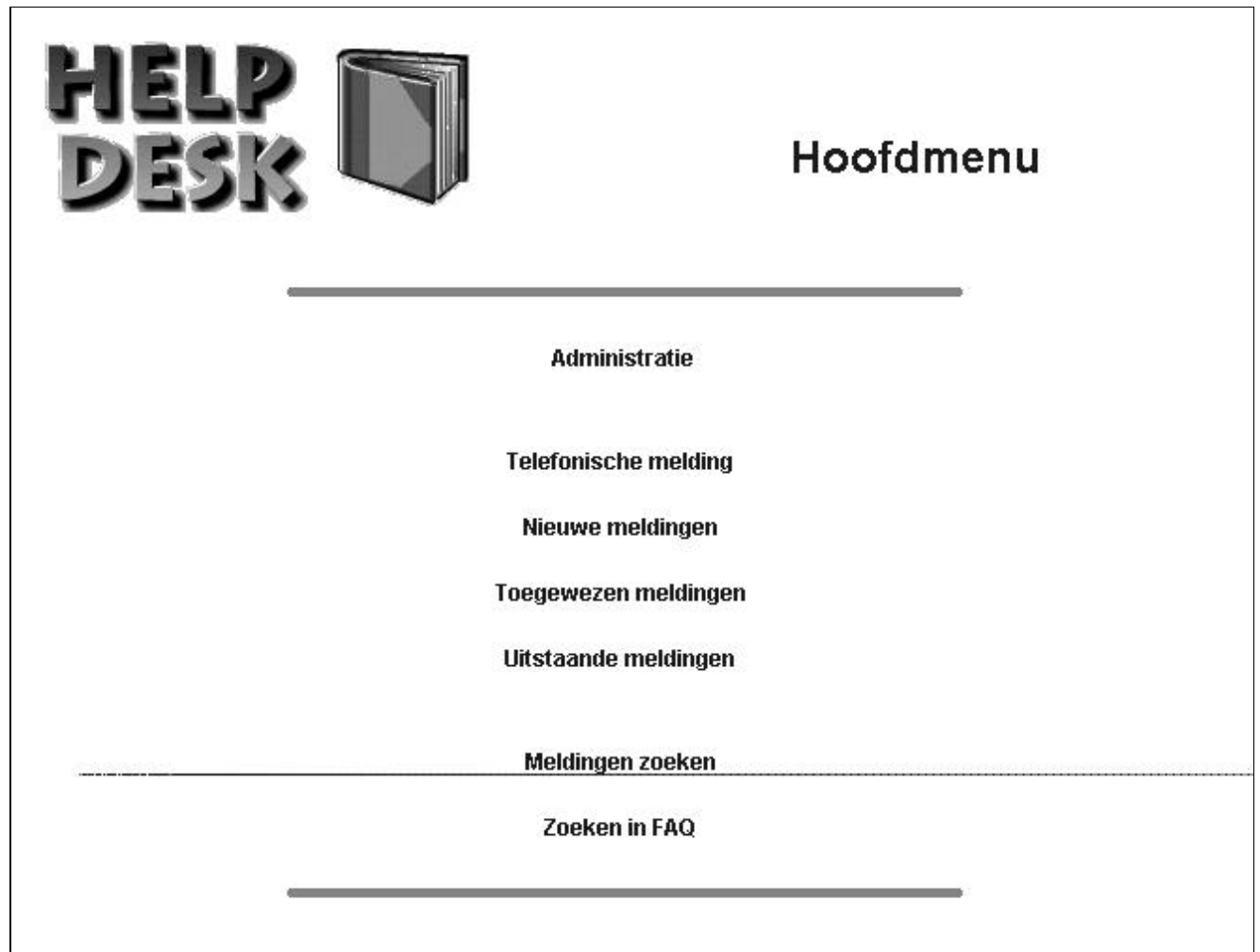
- de mensen met Internettoegang kunnen met hun browser de Help Desk bereiken op URL <http://www.ua.ac.be/HD/>
Inloggen gebeurt met de naam, zoals genoteerd in het Vubis mailpakket (bijvoorbeeld *mjeuris*) en het Vubis paswoord.

- via e-mail met een gestructureerde onderwerps- of titellijn, vergelijkbaar met de correspondentiemogelijkheden zoals besproken in 3.2.4.. Een dergelijke e-mail hoeft verder geen informatie te bevatten.
 - ♦ *?id of id?* : Help Desk stuurt een e-mail terug met alle relevante gegevens over de melding met identificatienummer *id*.
 - ♦ *?* : Help Desk stuurt een e-mail terug met alle relevante gegevens over alle uitstaande meldingen van de aanvrager.

Belangrijk hierbij is nog op te merken dat *alle* statusveranderingen van meldingen bijgehouden worden, wat zowel het achterhalen van het gevolgde traject als het aanmaken van statistieken hieromtrent mogelijk maakt.

The image shows a login screen for a system called 'HELP DESK'. In the top left corner, the words 'HELP DESK' are written in a large, bold, 3D-style font. To the right of the text is a small icon of a book. Below this, there are two input fields. The first field is labeled 'Naam' (Name) and the second is labeled 'Paswoord' (Password). Both labels are positioned to the left of their respective input boxes. A horizontal dashed line separates the input fields from the rest of the screen. Below the line, centered, is a button labeled 'Start'.

Figuur 1: Inlogscher

Figuur 2: Hoofdmenu administrator

Gebruikers

AHB

Nieuwe gebruiker

Naam	e-mail
☐ Lefever, Kries	klefever@lib.ua.ac.be
☐ Soens, Karen	ksoens@lib.ua.ac.be
☐ Verhaert, Mia	mverhaer@lib.ua.ac.be

Nieuwe gebruiker ▲

Naam

Voornaam

E-mail

Login

Paswoord

Registreer nieuwe gebruiker

Verwijder gemarkeerde gebruikers

Figuur 3: Administratie gebruikers

Rubrieken

☐ Databanken in eigen beheer

- ☐ Antilope
- ☐ Zebra
- ☐ Bronco
- ☐ Agrippa
 - ☐ Klapper
 - ☐ Brievenbestand
 - ☐ Affiches
 - ☐ Foto's
- ☐ Academische bibliografie

☐ Structuurproblemen

- ☐ Record
- ☐ Index

☐ Externe databanken

- ☐ Aanschaf
- ☐ Toegang
- ☐ Opzet

Nieuwe rubriek

Naam

Subcategorie van

↓

Registreer nieuwe rubriek

Verwijder gemarkeerde rubrieken

Figuur 4: Administratie rubrieken

**HELP
DESK**

Organisaties

☐ AHB
☐ HHA
☐ LUC
☐ MPM
☐ RUCA
☐ SBA
☐ UFSIA
☐ UIA
☐ VUBIS

Nieuwe organisatie

Registreer nieuwe organisatie

Verwijder gemarkeerde organisaties

Figuur 5: Administratie organisaties

Nieuwe meldingen

	Id	Onderwerp	Datum	Status	Gebruiker	Instelling
☐	10004	Software probleem	24/03/1997 11:11	Nieuw	Cipedo, Lydi	UFSIA
☐	10003	Mislukte annulering	24/03/1997 10:37	Nieuw	De Crom, Guy	UFSIA
☐	10002	Windows-NT server	24/03/1997 10:37	Nieuw	Vanhecke, Johan	SBA
☐	10001	Opmerking WWWopac	24/03/1997 10:36	Nieuw	Van Landegem, Peter	UFSIA

Merge gemarkeerde melding

Figuur 6: Overzicht nieuwe meldingen

HELP DESK

Zoekprofiel

Indien een meldingsnummer wordt ingevuld wordt met alle andere gegevens geen rekening gehouden.
Van een niet ingevuld item wordt met alle waarden rekening gehouden.

Meldingsnummer

Gemeld door

Rubrieken

Executive

Status

☐ Nieuw
☐ Info gevraagd
☐ Info verstrekt
☐ In behandeling
☐ Uitgesteld
☐ Teruggekeerd
☐ Terug geopend
☐ Opgelost

Prioriteit

☐ Hoogst ☐ Hoog ☐ Normaal ☐ Laag ☐ Laagst

Ontvangen tussen

 en

Zoek

Figuur 7: Zoekprofiel voor administrator

HELP DESK

Melding

Meldingsnummer

10002

Status

Nieuw

Gemeld door

Vanhecke, Johan - SBA - jvhecke@lib.ua.ac.be

Onderwerp

Windows-NT server

Inhoud

Op het scherm van de Windows-NT machine staat:
Eventlog Service
The System log file is full

Rubrieken

Executive

Prioriteit

☐ Hoogst
☐ Hoog
☒ Normaal
☐ Laag
☐ Laagst

Notities

Correspondentie

☒ In behandeling
☐ Uitgesteld
☐ Opgelost, in FAQ voegen
☐ Opgelost, niet in FAQ voegen

Registreer

Reset

Figuur 8: Detail van een melding

6

DE AUTOMATISERING VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEKEN VAN DE STAD ANTWERPEN

Richard Philips

1. Inleiding

In het kader van de samenwerking tussen de Universiteit Antwerpen en de stad Antwerpen besloot Telepolis - dit is de VZW die de automatisering van de stadsdiensten en het OCMW ter harte neemt - een aantal automatiseringstaken uit te besteden aan het bibliotheeknetwerk van de universiteit.

Contractueel werd vastgelegd dat in de loop van 1997 de Openbare Bibliotheek (OB) Deurne en nog een andere OB geautomatiseerd worden. Tevens heeft de raad van bestuur van Telepolis de stad Antwerpen gevraagd om in 1998 de nodige geldelijke middelen vrij te maken voor de automatisering van de overige twee OB's. Het is alleszins de intentie van de UA om nadien dit automatiseringsdossier open te trekken tot op het niveau van de COB.

2. De spelers

Op de eerste plaats zijn er de openbare bibliotheken die geautomatiseerd worden. Vanaf de eerste contacten bleek dat ze in Antwerpen uitstekend georganiseerd zijn. De vergaderingen die we met de OB Deurne gehad hebben waren, uitmuntend voorbereid, en de mensen weten wat ze willen.

Telepolis is enerzijds verantwoordelijk voor de uitbouw van de lokale hardware-infrastructuur; anderzijds volgen zij het automatiseringsdossier op ten behoeve van de openbare bibliotheken. Erwin Schools, de vertegenwoordiger van Telepolis, heeft zijn strepen verdiend in het automatiseringsvak en zijn opmerkingen hebben al meermaals geleid tot verfijning van gekozen oplossingen. Niet onbelangrijk: Telepolis betaalt ook de rekeningen !

Vubis Antwerpen is verantwoordelijk voor de centrale hardware en de Vubis-software. Behalve het automatiseringsteam zelf werken ook nog anderen aan dit dossier. Jan Corthouts neemt vooral de project-opvolging voor Vubis Antwerpen ter harte. Hij zorgt ook voor de aanschaf van die broodnodige dingen zoals streepjescodes, scanners, printers. Hij is ook de contactpersoon met de organisaties rond de Vlacc. Louis van Dijck is, zoals steeds, de man achter de catalogus. Hij zorgt ervoor dat de catalogusopbouw in goede banen verloopt.

Op een wat abstracter plan is er de Antwerpse bibliotheekwerking zelf. Onder leiding van de COB werd een werkgroep samengesteld waarvan enerzijds de vertegenwoordigers van de openbare bibliotheken en anderzijds Julien Van Borm en Jan Corthouts voor de universiteit deel uit maken.

3. Het concept

Twee krachtlijnen komen terug in de ganse opstelling:

- streven naar een optimale *uptime*
- meerwaarde door samenwerking

Daartoe werd beslist een model naar voor te schuiven waarin de individuele bibliotheken in hoge mate onafhankelijk kunnen werken. Dit betekent nog dat de catalogus en het leensysteem lokaal opgesteld staan.

Tevens werd er geïnvesteerd in centrale apparatuur om zowel een extra beveiliging van de gegevens te bieden als een platform dat de basis moet zijn van samenwerkingsinitiatieven.

4. De hardware

Telepolis bouwt in de openbare bibliotheken een LAN (*Local Area Network*) uit. Deze LAN vormt de basis van allerhande activiteiten: cd-rom-netwerken, Internet toegang, administratieve toepassingen en natuurlijk ook de typische bibliotheektoepassingen. Dit is een uitermate belangrijke beslissing geweest: in plaats van te opteren voor een goedkopere bekabeling waarmee dan enkel de bibliotheektoepassingen zouden gediend zijn, werd van meet af aan geïnvesteerd in een oplossing waarmee men alle kanten uit kan.

De lokale server voldoet aan de volgende specificaties:

- Compaq Proliant 2500
- SCO Unix
- 200 Mhz Pentium Pro
- 64 Mb intern geheugen
- 12 Gbyte schijfcapaciteit waarvan 8 Gbyte in mirroring opstellingen en 4 Gbyte als reserve
- DAT als backup eenheid

Voor lokale PC-behoefte opteerde Telepolis voor Pentiums van Hewlett Packard.

5. De software

De bibliotheeksoftware is gebaseerd op enerzijds Vubis en anderzijds de extra uitbreidingen zoals deze ook binnen de universiteit ingezet zijn:

- faciliteiten voor bibliotheken die in een netwerk optreden
- software die de eindgebruiker toelaat om de bibliotheekdiensten te gaan gebruiken via het World Wide Web

6. De catalogus

Zoals in elke bibliotheek spelen ook hier de bibliografische gegevens een sleutelrol. Van meet af aan werd geopteerd voor een verregaande integratie met de Vlacc.

In tegenstelling tot de meeste andere bibliotheken die met Vubis geautomatiseerd zijn, is de Vlacc hier niet zo maar een achtergrondbestand waarin de catalograaf opzoeken doet en gevonden beschrijvingen eenmalig naar het eigen bestand kopieert. De Vlacc is hier het bestand zelf en wordt

gevoed vanuit twee bronnen: zowel door wijzigingen van de catalografen in de OB Deurne zelf als door de dagelijkse automatische updates van de Vlacc zelf.

De Vlacc speelt dus een zeer belangrijke rol: enerzijds is het een basisbestand bij het conversieproces en anderzijds is het een dagelijks werkmiddel dat voortdurend verbeterd wordt door catalografen uit gans Vlaanderen.

Deze ene databank wordt evenwel op drie verschillende manieren aan de bibliotheekbezoeker aangeboden:

- de eerste manier is de virtuele catalogus van de OB: enkel die beschrijvingen die relevant zijn voor de OB worden aangeboden met plaatsingsgegevens, onderwerpsgegevens, leen- en aanwinstinformatie.
- de tweede manier behandelt de Antwerpse context: enkel de gegevens binnen de Antwerpse regio worden getoond
- de derde manier toont dan de ganse Vlacc.

Voor alle duidelijkheid wordt hier beklemtoond dat elke wijziging aan de gegevens onmiddellijk in de drie virtuele catalogi getoond wordt.

7. De leen

Het is vooral via een goed lopend geautomatiseerd leensysteem dat een openbare bibliotheek kan scoren bij haar klanten. Het is dan ook vanzelfsprekend dat bij de automatisering van de openbare bibliotheken de verschillende elementen van de leen minutieus bekeken worden: dit gaat van kwalitatief hoogstaande streepjescodes en scanners tot stille printers, van een performante leensoftware tot statistieken en andere beheersinformatie.

Deze beheersinformatie, die zo belangrijk is voor de goede werking van een bibliotheek, zal worden aangemaakt als 'half afgewerkt product'. Dit heeft als groot voordeel dat het bibliotheekbeheer zelf creatief kan werken met deze gegevens. Zo zullen met behulp van een eenvoudig rekenbladprogramma deze gegevens in allerlei publicaties kunnen worden verwerkt. Deze half afgewerkte gegevens zullen vanzelfsprekend ook op het WWW gepubliceerd kunnen worden.

In samenspraak met het beheer van de OB zal worden uitgemaakt welke gegevens over het leenedrag in het algemeen (de statistieken) en het specifiek leenedrag door een gebruiker of over een bepaald werk getoond wordt, en dit zowel binnen de gebouwen van de OB zelf als op het World Wide Web.

8. Bedrijfszekerheid

Door te investeren in kwalitatief hoogstaande hardware die bovendien — voor wat de kritische componenten betreft — 'dubbel' is uitgerust, zullen de onderbrekingen tot een minimum kunnen worden beperkt.

Lokaal personeel zal in ieder geval een basisopleiding krijgen om in die zeldzame noodsituaties de eerste zorgen te kunnen verstrekken. Vubis Antwerpen werkt aan een systeem van permanentie: daartoe zal trouwens nieuw personeel worden aangetrokken.

De centrale server heeft bovendien ook hierin een rol te spelen. Op termijn zal — bij uitvallen van de lokale hardware — de hardware die op de universiteit staat opgesteld een aantal basistaken (zoals de leen) overnemen.

9. De toekomst

Eerst stappen, dan lopen, tenslotte vliegen, altijd dromen.

Nadat alle openbare bibliotheken geautomatiseerd zijn en er duidelijkheid is over de COB, is het moment gekomen om verder te gaan dan de klassieke bibliotheekautomatisering.

Op dat ogenblik hebben de openbare bibliotheken een aantal belangrijke troeven in handen:

- een met de Vlacc geïntegreerde catalogus. Dit betekent dat initiatieven die de Vlaamse Gemeenschap opzet om de Vlacc te verrijken, kunnen leiden tot verrijking van de lokale gegevens
- een infrastructuur in een netwerk. Dit kan weer leiden tot initiatieven die deze netwerkinfrastructuur gebruiken (vergelijk met Winob)
- een infrastructuur die met andere informatieverschaffers verbonden is: met de universiteiten maar ook met Telepolis.

Wij allen hopen dat met dit dossier de automatisering van openbare bibliotheken in Antwerpen een nieuwe dynamiek krijgt, en dat hierdoor het fijn vertakte netwerk van Antwerpse OB's terug een eersterangspositie in het Vlaamse OB-leven kan gaan bekleden.